

ביטול תקופת ההתיישנות על עבירות מין כנגד קטינים בתוך המשפחה

מוגש עבוד חה"כ עאידה תומא סלימאן – חד"ש-תע"ל

1. מבוא

עבירות מין המבוצעות במסגרת התא המשפחתי כלפי קטינים הן אחת התופעות החמורות והמורכבות ביותר בחברה המודרנית. ייחודן של עבירות אלו טמון הן בפגיעה העמוקה והמתמשכת בקורבן, והן בקשיים המובנים בחשיפתן ובהעמדה לדין של מבצעייהן. נתוני הפניות למרכזי הסיוע בישראל מעידים כי כ-30% מהפגיעות המיניות מדווחות רק לאחר עשור ומעלה, כאשר בקרב ילדים מתחת לגיל 12, שיעור הדיווח המאוחר מונק ל-58%. מציאות זו משקפת את המורכבות העמוקה של התופעה, שבה קורבנות רבים מתמודדים עם חסמים פנימיים, משפחתיים וחברתיים המעכבים את חשיפת הפגיעה.

המורכבות של סוגיה זו באה לידי ביטוי גם בדינוי הוועדה המשותפת של ועדת החוקה וועדת קידום מעמד האישה שהתקיימו בכנסת, שם נשמעו עדויות אישיות מצמררות אשר המחישו את הפער בין המציאות הנפשית של הנפגעים לבין המסגרת המשפטית הקיימת.

לדיון הגיעה **הגב' הילה צור**, שמעידה על כך שחוותה התעללות מינית ואינספור מקרי אונס שהתבצעו על ידי אחיה הביולוגי. סיפורה פורסם גם בכתבה בתכנית "המקור"¹. הוריה לא תמכו ברצונה להעמיד לדין את אחיה, והיא מעידה על כך שהבטיחו להגלות אותו מהמשפחה לצמיתות במקום שתפנה לרשויות האכיפה. הילה הסכימה לבקשת הוריה, בידעה שתוכל ביום מן הימים, כאשר הוריה לא יהיו עוד, לספר את הכל. **הילה מעידה שהשפעה שהותירה עליה התעללות שחוותה לא נעלמה עם השנים**. על פני חוץ הילה המשיכה את חייה, נישאה, הולידה ילדים, אך טוענת כי בתוך תוכה עודנה סוחבת עמה את הפגיעה שחוותה. רק לאחר מאבקים ארוכי שנים עם משפחתה בחרה הילה לפנות לרשויות החוק, אך לדבריה ההתיישנות היא זו שמונעת מאחיה לעמוד לדין.²

הילה משמיעה את זעקתה מול יושבי הוועדה באמירה שהיא "בטוחה שלא לכך התכוון המחוקק". עופר, אחיה, מנצל את חוק ההתיישנות, בלי להכחיש את מעשיו כדי להימנע מקבלת דינו. **הילה מעידה שהיא יודעת שאינה מקרה יחיד** ודורשת מחברי הוועדה לשנות את החוק כדי לסייע למקרים רבים כמו המקרה האישי שלה להיפתר כראוי באמצעות תיקון החוק.³

עדות נוספת שנשמעה בפני חברי הוועדה הייתה של **הגב' תמר**. תמר היא בתה של הדוברת כרמלה קדן קול שהגיעה לוועדה להקריא את סיפורה. תמר חוותה התעללות מינית על ידי דודה, שהחלה כשהייתה בת 11 בלבד. **היא מעידה כיצד הבושה מנעה ממנה לחשוף את סיפורה עד גיל 46**. מתארת את "תחושת הלכלוך והזוהמה",

¹ "המקור: גם אני הילה צור, חלק א' " (רביב דרוקר, ערוץ 13, 17.4.2024).
² פרוטוקול הצעת חוק לביטול ההתיישנות בעבירות מין (תיקוני חקיקה) (16.05.2023).
³ שם.

החשש מכך שלא יאמינו לה אפילו בקרב משפחתה; החשש מלהיות מוקעת ע"י החברה, ולהיכנס למשבצת "הנאנסת"⁴.

מר יובל ניר, משתף כי גם הוא עבר אונס במשפחה על ידי אחיו. יובל מספר לחברי הועדה כיצד רק כשהיה בן 29 צפו בזכרותו חוויות הפגיעה שחווה עד היותו בן 16. גם הוא נדהם לגלות שחוק ההתיישנות מנע ממנו לפנות לרשויות החוק כדי למצות את הדין עם אחיו לפי התקנות דאז.⁵

העדויות המצורפות לעיל מפרוטוקול הוועדה שדנה בהצעת החוק מראות את הקושי עם קיומה של ההתיישנות בעבירות מין נגד קטינים דרך העדויות שהובאו. חברי הכנסת שנכחו חוו את העדויות, כפי שנראה בדיון בוועדה, באופן שלא נותר להם ספק להכרח לשנות את הדין הקיים. גם חברת הכנסת טלי גוטליב,⁶ שפתחה את דבריה במילים: "אני רואה שכולם נכנסים לאיזו כוונות ספיגה" כשעלתה, הביעה תמיכה בהצעת החוק, ואף ביקשה להרחיב את הדיון בהתיישנות, באמירה שאין משמעות להרחבתה כל עוד אינה לתמיד, ואין מקום להבחנה בין קורבנות של תקיפה מינית במשפחה או מחוץ למשפחה. נכון לנקודת הזמן הנוכחית, מאז אותו הדיון במרץ 2024 הצעת החוק הנ"ל לא קודמה.

יוזמה זו מבקשת לבחון את ההסדר המשפטי הקיים בישראל בנוגע להתיישנות עבירות מין במשפחה, תוך התמקדות בפגיעה בקטינים. היוזמה נפתחת בסקירת המאפיינים הייחודיים של עבירות אלו, לרבות התופעה המכונה "מובלעת ראייתית" – מערכת כללים משפטיים ייחודית שפיתחו בתי המשפט להתמודדות עם האתגרים הראייתיים בתיקים אלו. בהמשך, נבחנת התפתחות החקיקה והפסיקה בנושא, לרבות התיקונים השונים שהאריכו את תקופת ההתיישנות לאורך השנים. בנוסף, יוזמה זו מציגה סקירה משווה של ההסדרים הקיימים במדינות עולם שונות, ששיטת משפטן מהווה דמיון לשיטה הישראלית, תוך ניתוח מעמיק של היתרונות והחסרונות בנוגע לביטול מוחלט של ההתיישנות בעבירות אלו. לבסוף, מוצעות המלצות לשינוי המצב המשפטי הקיים, תוך שקילת האיזון העדין בין זכויות הנפגעים לבין עקרונות יסוד של המשפט הפלילי.

הדיון המתקיים במסגרת היוזמה בסוגיה זו חורג מעבר לשאלה המשפטית הטכנית של קביעת מועד התיישנות, ונוגע בשאלות עקרוניות של צדק, הגנה על קטינים, ואחריות החברה כלפי הנפגעים הפגיעים ביותר בקרבה. באמצעות ניתוח מעמיק של הסוגייה על היבטיה השונים, מבקשת היוזמה לתרום לשיח המתפתח בנושא ולהציע כיווני חשיבה חדשים להתמודדות ראויה עם האתגר המשפטי והחברתי המורכב שלפנינו.

2. תקציר מנהלים

2.1 רקע

בפרק זה יוצג בהרחבה הקושי הקיים במלאכת ההוכחה הראייתית בעניין עבירות המין במשפחה, כשהוא מציף אתגרים ייחודיים במישור המשפטי והראייתי. בתחילת הפרק נפרט מהו הדין הקיים בישראל בנוגע לסוג עבירות

⁴ פרוטוקול הצעת החוק, לעיל ה"ש 7777, דבריה של כרמלה קדן קול.

⁵ שם, דבריו של יובל ניר.

⁶ שם, דבריה של חברת הכנסת טלי גוטליב.

זה, בדגש על אופן ספירתה והחלתה של תקופת ההתיישנות בעבירות הללו. לאחר מכן נציג בקצרה את התפתחויות והשינויים בחקיקה הישראלית שהתבצעו לאורך השנים בכדי לנסות ולתת מענה הולם להתמודדות עם הסוגייה. בסופו של פרק זה נבקש להציף מספר ביקורות וקשיים העולים נוכח המצב הקיים, איתם נבקש להתמודד ולהציע פתרונות לאורך יוזמה זו.

2.2 סקירת החקיקה

בפרק זה נסקור את הדין הישראלי הקיים בהיבט החקיקתי, תוך בחינת החקיקה האמונה על הגנת הפרט ובייחוד על הגנתו של הקטין מפני פגיעה מינית בתא המשפחתי. מאז שנות ה-90, עבר חוק העונשין הישראלי מספר תיקונים משמעותיים שהרחיבו בהדרגה את תקופת ההתיישנות. החל מתיקון 47 (1996) לחוק, שקבע כי ההתיישנות תחל בגיל 18, דרך תיקון 56 (2000) לחוק, שהחיל את השינוי רטרואקטיבית, ועד לתיקון 59 (2002) לחוק, שדחה את תחילת מרוץ ההתיישנות לגיל 28. כיום החוק מאפשר הגשת תלונה עד גיל 43, עם אפשרות לחריגה באישור היועץ המשפטי לממשלה. התפתחות זו משקפת את ההבנה המתגבשת כי קורבנות זקוקים לזמן משמעותי להתמודד עם הטראומה לפני שיוכלו לפנות לרשויות החוק.

2.3 סקירת הפסיקה

בפרק זה יוצג כיצד הפסיקה הישראלית התמודדה עם סוגיות מורכבות הנוגעות להתיישנות בעבירות מין במשפחה, כולל תחולה רטרואקטיבית של הארכת תקופת ההתיישנות, זיכרונות מודחקים, והתמודדות עם עדויות מאוחרות. פסקי דין מרכזיים כדוגמת פלוני נ' מדינת ישראל עיצבו את הדוקטרינה המשפטית בנושא זיכרונות מודחקים, בעוד שפסקי דין אחרים התוו את הדרך להתמודדות עם סוגיית החשיפה ההדרגתית והעדויות המאוחרות. בתי המשפט פיתחו גישה מאוזנת המכירה בצורכי הקורבנות תוך שמירה על זכויות הנאשמים.

2.4 סקירה ספרותית

בפרק זה נצביע על המורכבות המיוחדת לגישתה של הספרות המשפטית-מחקרית בעניין בעבירות מין במשפחה, הכוללת חסמים פסיכולוגיים, חברתיים ומשפחתיים המעכבים את הדיווח. מחקרים מראים שב-90% מהמקרים הקורבנות לא קיבלו סיוע הולם, וכי בהיעדר תמיכה מתאימה, הנכונות לחשוף את הפגיעה פוחתת משמעותית. הספרות מדגישה את הצורך בהתאמת המערכת המשפטית למציאות זו, תוך התחשבות בתהליכי העיבוד הארוכים והמורכבים שעוברים הקורבנות.

2.5 סקירת הדיון המצוי – סקירה משווה

בפרק זה נערוך סקירה משווה המקיפה את ההסדרים הקיימים במדינות מערביות שונות ברחבי העולם אליהן ישראל דומה במגוון תחומים רחב, ביניהם התחום המשפטי. נציג למשל כי אנגליה וקנדה ביטלו לחלוטין את ההתיישנות בעבירות אלו. דוגמא נוספת במסגרת פרק זה דנה בארה"ב, שם קיימות גישות מגוונות במדינות השונות, כאשר בחלקן אין התיישנות כלל על עבירות אלו. ניתוח זה חושף את המגמה העולמית להכרה בצורך במתן זמן ממושך לקורבנות להתמודד עם הטראומה ולפנות לרשויות החוק.

2.6 המשפט הרצוי – המלצות

נסכם בפרק המלצות הכולל יישום מוצע של המידע המתקבל מהדין הישראלי, הן מהחקיקה והן מהפסיקה, מהספרות ומהמשפט המשווה על הדין הקיים בישראל. כך, לאור הניתוח המקיף, נבקש להציע פתרונות המשלימים זה את זה: ביטול ההתיישנות בדין האזרחי והקמת קרן שיפוי מדינתית ייעודית. ביטול ההתיישנות בדין האזרחי יאפשר לקורבנות לתבוע פיצויים ללא מגבלת זמן, בעוד שקרן השיפוי תספק מענה מיידי לקורבנות שאינם יכולים או מעוניינים לפנות להליך משפטי. הקרן המוצעת תממן לא רק פיצוי כספי אלא גם טיפול פסיכולוגי, ליווי מקצועי ותוכניות שיקום ארוכות טווח. אנו סבורים כי פתרונות אלה מציעים איזון בין הצורך במתן מענה לקורבנות לבין השמירה על עקרונות המשפט הפלילי הנוכחי בישראל.

תוכן עניינים

1.	מבוא	1
2.	תקציר מנהלים	2
2.1	רקע	2
2.2	סקירת החקיקה	3
2.3	סקירת הפסיקה	3
2.4	סקירה ספרותית	3
2.5	סקירת הדיון המצוי – סקירה משווה	3
2.6	המשפט הרצוי – המלצות	4
3.	רקע	
3.1	עבירות מין – מאפיינים ייחודיים ו"מובלעת ראייתית"	7
3.2	עבירות מין כנגד קטינים במשפחה	10
3.3	תקופת ההתיישנות בדין הישראלי	11
4.	סקירת חקיקה	12
4.1	הצעת החוק בתשפ"ג 2023 – ענינה בהצעה לביטול ההתיישנות בעבירות מין	14
4.2	ביקורות וקשיים העולים מהמצב הקיים בחוק	14
5.	סקירת הפסיקה	15
5.1	זיכרונות מודחקים בדין הפלילי	16
5.2	סוגיית הזיכרונות המודחקים (וחשיפה הדרגתית) בדין האזרחי	17
5.3	השפעת תיקוני החקיקה	18
5.4	פגמים בהגשת כתב האישום	18
5.5	פתרונות משפטיים נוספים עליהם הפסיקה נתנה את דעתה	19
6.	סקירת ספרות	20

6.1 נימוקים מרכזיים המועלים בספרות בכל הנוגע לעקרון חוק ההתיישנות בפלילים לרבות בעבירות מין בתוך המשפחה 20

6.1.1 נימוקים התומכים בעצם קיומו של מוסד ההתיישנות לרבות בעבירות מין בתוך המשפחה: 20.....

6.2 נימוקים בעד ביטול ההתיישנות כנגד עבירות מין בתוך המשפחה: 21.....

6.3 נתונים על פגיעות מיניות בקטינים: 22.....

6.4 המורכבות הנוספת בעבירות מין בתוך המשפחה: 23.....

7. סקירת הדין המצוי – משפט משווה 24.....

7.1 ארה"ב – חקיקה מדינתית 24.....

7.2 ארה"ב: חקיקה פדרלית 25.....

7.3 אנגליה 26.....

7.4 קנדה 26

7.5 שוודיה 27.....

7.6 סיכום 27.....

8. סיכום ביניים 27.....

9. הדין הרצוי - המלצות 28.....

9.1 ביטול ההתיישנות תוך שימור מנגנון אישור היועמ"ש 28.....

9.2 קרן שיפוי 28.....

10. סיכום 29.....

3. רקע

3.1 עבירות מין – מאפיינים ייחודיים ו"מובלעת ראייתית"

מוסד ההתיישנות במשפט הישראלי קובע מגבלת זמן להגשת תביעות משפטיות או כתבי אישום. משמעותו היא שלאחר תקופה מוגדרת מהתרחשות האירוע (או מגילוי העובדות הרלוונטיות), לא ניתן עוד להגיש תביעה או להעמיד לדין את החשוד. בהקשר הפלילי, ההתיישנות נועדה לאזן בין אינטרסים שונים: מצד אחד, את זכות הנפגע למיצוי הדין והאינטרס הציבורי בהענשת עבריינים; ומצד שני, את הקושי בניהול הליכים משפטיים לאחר זמן רב (כשהראיות עלולות להיפגם והזיכרונות להיטשטש), ואת זכות הנאשם לוודאות משפטית ולהליך הוגן. במקרים של עבירות מין במשפחה, ובפרט אלו המבוצעות כלפי קטינים, עולה שאלה מורכבת במיוחד לגבי נקודת האיזון הראויה, נוכח המאפיינים הייחודיים של עבירות אלה והשלכותיהן ארוכות הטווח.

בחינה של הספרות המקצועית בנושא מוסד ההתיישנות בעבירות מין במשפחה מעלה קיומה של מחלוקת מהותית בין שתי גישות מרכזיות. מצד אחד, התומכים בקיום מוסד ההתיישנות, ובראשם הסגוריה הציבורית, טוענים כי ביטול ההתיישנות או הארכתה באופן משמעותי מפר את הרציונלים הבסיסיים של המוסד, ובהם היכולת לנהל הגנה אפקטיבית, קידום חקר האמת והצורך בפניו משאבי מערכת המשפט לטיפול בעניינים עדכניים.⁷ מנגד, המצדדים בביטול ההתיישנות בעבירות אלו, כדוגמת המועצה לשלום הילד, מדגישים את חומרת העבירות והשלכותיהן ארוכות הטווח על הקורבנות. עמדה זו נתמכת בנתונים המראים כי כ-55% מהמקרים הפגיעה המינית לא נחשפת בילדות,⁸ ושכ-30% מהפניות למרכזי הסיוע נעשות לאחר עשור ומעלה מיום הפגיעה.⁹ הספרות המקצועית מצביעה על כך שהמורכבות המיוחדת של עבירות מין במשפחה, הכוללת יחסי תלות, סודיות והשלכות נפשיות עמוקות, מצריכה התייחסות ייחודית במסגרת דיני ההתיישנות.¹⁰

מלאכת ההוכחה של עבירות המין כרוכה פעמים רבות במורכבות מיוחדת. להבדיל מעבירות אחרות, הדיון בעבירות מין מצריך במקרים רבים הידרשות לשאלה אם אכן נעברה עבירה (corpus delicti) להבדיל משאלת זיהוי של מבצע העבירה.¹¹ בנוסף, מטבע הדברים, רוב עבירות המין מתבצעות בסתר, בנוכחות הפוגע והנפגע בלבד.¹² על כן, הרשעה בעבירות מין תלויה פעמים רבות במהימנות שיעניק בית המשפט למתלונן מחד גיסא ולנאשם מאידך גיסא, בבחינת "מילה נגד מילה".¹³ אומנם בכך לא תם הקושי, שכן עבירות מין מתאפיינות גם בכך שהן נוטות להותיר אצל הקורבן חותם בדמות רגשות שליליים עזים ובהם חשש, אשמה ובושה.¹⁴ האירוע עצמו הוא טראומטי ויש לכך השלכות על אופן התנהגותו ותפקודו של נפגע העבירה "בזמן אמת" ועל יכולתו

⁷ ע"פ 9809/08 לזרובסקי נ' מדינת ישראל, פס' 31 לפסק דינו של השופט ג'ובראן (נבו 25.11.2010) (להלן: פרשת לזרובסקי).

⁸ ע"פ 5582/09 פלוני נ' מדינת ישראל, פס' 91 לפסק דינו של השופט עמית (נבו 20.10.2010) (להלן: פרשת פלוני).

⁹ שם.

¹⁰ פרשת פלוני, לעיל ה"ש 14, בפס' 94 לפסק דינו של השופט עמית.

¹¹ שם, בפס' 90.

¹² ע"פ 7426/14 פלונית נ' עו"ד אורי דניאל פס' 9 לפסק דינו של השופט עמית (נבו 14.3.2016) (להלן: פרשת פלונית).

¹³ שם.

¹⁴ שם.

לתאר את האירוע בדיעבד, כאשר במקרים לא מעטים האירוע נותן את אותותיו בדפוסי התנהגותו של נפגע העבירה גם בחלוף זמן רב.¹⁵

במצב הדברים הרגיל, בית המשפט 'מדקדק' בסתירות ובאי דיוקים בדברי העדים שהופיעו בפניו, וידועה האמירה ש'אלוקים נמצא בפרטים הקטנים', אומנם, גישתו של בית המשפט תחת עבירות המין היא שונה, בית המשפט לא מצפה מהקורבנות להיות 'מכשיר דיוק אוטומטי'.¹⁶

אין לצפות כי מי שהיה קטין במועד האירועים הטראומטיים יוכל ליתן תמונה בהירה ומדויקת של האירועים, ולכך יש להוסיף את המצב הנפשי המיוחד של קורבן העבירה. כל אלה יכולים להביא לידי בלבול, אי דיוק, וחוסר עקביות בעדויות נפגעי עבירות מין.¹⁷ במקום לזכור חוויות בשלמות פורצים לתודעה היבטים שונים של החוויה, בדרך כלל ללא שליטה. כך שפעמים רבות, נפגעי טראומה אינם יכולים לספר את סיפורם בשלמות, אלא באופן מקוטע ורצוף פערים רבים.¹⁸ לכן, בית המשפט מסתפק בגרעין האמת שבגרסת המתלונן (האמת המשותפת למספר גרסאות), לעיתים בגרעין הקשה בלבד של הגרסה (התמונה הכוללת לצד אי דיוקים) על אף אי דיוקים של המתלוננים.¹⁹ בית המשפט מודע לכך שהגרסאות הראשונות של קורבנות עבירות המין הן לעיתים לקוניות, חושפות טפח ומסתירות טפחים.²⁰ הכלל הוא שאין בחשיפה ההדרגתית של הדברים כדי לפגום במהימנות ובאמינות של קורבן העבירה.²¹

בתי המשפט הכירו בכך שיש טעמים בגינם קורבן העבירה בוחר לכבוש את עדותו, לעיתים למשך שנים רבות. זאת, הן בשל סיבות חיצוניות כמו פחד ולחץ סביבתי, חשש מפני היחשפות לציבור וחשש מפני הקושי הכרוך בהליכי החקירה והמשפט והן בשל סיבות פנימיות כמו תחושות אשמה, קלון, בושה, מבוכה, עלבון, דחייה, רתיעה פנימית, ולעיתים, אף אי הבנה של הקורבן כי נעשו בו דברים אסורים.²² בתי המשפט הכירו בכך שהתנהגותם של נפגעי עבירות מין אינה ניתנת תמיד להימדד באמות מידה רציונאליות למתבונן מן החוץ. כך לדוגמה, בניגוד 'להיגיון' של המתבונן מן הצד, קורבן העבירה עשוי להמשיך לחיות את חייו במחיצת התוקף ולעיתים אף להפגין כלפיו חיבה ולחפש את קרבתו.²³

מציאות זו מלמדת כי במקרים לא מעטים נפגעי עבירות מין מגיבים בצורה "לא רציונלית" לתקיפה (למשל, קפיאה במקום או השארות בקרבת הפוגע); מתקשים למסור עדות סדורה על האירוע בו הותקפו; מחליטים לכבוש את עדותם ולא ממהרים להתלונן.²⁴ בנסיבות מסוימות, יש נפגעי מין שממשיכים להתנהג כרגיל בלי

¹⁵ שם.

¹⁶ פרשת פלוני, לעיל ה"ש 14, בפס' 82 – 90.

¹⁷ שם.

¹⁸ מירב דדיה ועידו דרויאן "הקורבן בהליך המשפטי" הסוד ושברו (צביה זליגמן וזהבה סולומון עורכות, 2000), עמ' 498-499.

¹⁹ פרשת פלוני, לעיל ה"ש 14.

²⁰ שם.

²¹ שם.

²² שם.

²³ שם.

²⁴ תמ"ש 4860-04-15 פלונית נ' אלמוני פס' 40 (נבו 19.9.2019).

להחצין את הטראומה שעברו. ההכרה בתופעות אלה היא שהובילה ליצירת ההלכות הייחודיות, אשר ניתן לתאר אותן כ"מובלעת ראייתית".

במובן זה (ובמובן זה בלבד) קיים שוני ביחסו של בית המשפט להערכת מהימנותם של הנאשם והמתלונן או המתלוננת, כאשר עסקינן בעבירות מין.²⁵ ברם, השוני בגישת בית המשפט מקורו בצורך לברר אם יכולתו של המתלונן או המתלוננת לתת עדות מוגבלת בשל החוויה הטראומטית שעברו והחותם שהותירה, ולא על מנת ליצור חוסר איזון בין הצדדים ולהעמיד את הנאשם בעמדת נחיתות מובנית. לצד זאת, מובן שבכל תיק שבו בית המשפט נדרש לקבוע ממצאי מהימנות ועובדה, הוא צריך לבחון ולהעריך את מהימנותה של העדות בכלים העומדים לרשותו, לרבות ראיות חיצוניות לאותה העדות, ככל שישנן. צבר ההלכות לעיל הוא רק אחד מן הכלים העומדים לרשות השופט והשימוש בו ראוי שיעשה בצורה מושכלת וזהירה ביותר, בהתאם לנסיבות המקרה שלפניו.²⁶

הלכות שנמנו מונעות מעברייני מין לחמוק מאימת הדין בשל קשיי ההוכחה, אך בד בבד, אותה "מובלעת ראייתית" דורשת יישום זהיר ורגיש. אין מדובר בכללים גורפים שבכוחם לגבור על כל פגם בעדות ולייחס מהימנות לכל מתלונן, אלא בכללים שנוצרו על רקע הכרה במציאות מורכבת ונועדו לסייע בחשיפת האמת העובדתית. לדוגמה, תכליתה של ההלכה שנתגבשה בפסיקה בנוגע לאופן שבו נבחנת עדותו של קורבן עבירות מין, היא להתאים את בדיקת המהימנות של העד למאפיינים הייחודיים שלו כנפגע עבירת מין.²⁷ המשמעות היא שהכללים הראייתיים הייחודיים לעדות כזו יחולו רק כאשר השימוש בהם משרת הערכה נכונה ושלמה יותר של מהימנות העד.²⁸ לא מדובר אפוא במעמד עדיף שניתן לעדותו של נפגע עבירת מין על פני עדויות או ראיות אחרות – אלא בכלי שנועד לסייע בידי בית המשפט, במקרים המתאימים, בחקר האמת.²⁹ על השופט לבחון האם בעדותו של מתלונן בעבירות מין, על אף ההנחות הראייתיות המסוימות להן הוא זוכה – עדין ניצב גרעין של אמת, או סיפור ברור ויציב שיש בו בכדי לתאר את הטראומה הקשה שהייתה מנת חלקו.³⁰ צבר ההלכות עשוי לאפשר התגברות על מכשולים ראייתיים רבים, אשר במצב הדברים הרגיל יעמדו לרועץ בפני עד המשמיע את גרסתו.³¹ כל זאת מותנה בכך שבית המשפט מצליח לזהות בדבריו של המתלונן גרסה מגובשת העומדת בפני עצמה.³² אין בכוחן של ההלכות להקנות למתלונן עדיפות אפריורית על פני הצד השני, ולסייע ביצירת מהימנות בסיסית, יש מאין, במקום שהיא לא עולה מתוך גרסתו של המתלונן עצמו.³³ ההלכות הראייתיות הייחודיות בעבירות מין דומות ל"ארגז כלים" אשר מציע שיפוף, ייצוב וביצור פגמים במבנה קיים, אך לא ניתן להפוך אותן לחומרי בנייה שמהם מורכב המבנה עצמו.³⁴

²⁵ ע"פ 7880/13 פלונני נ' מדינת ישראל פס' 36 לפסק דינו של השופט דנציגר (נבו 11.05.2015).

²⁶ שם.

²⁷ פרשת לזרובסקי, לעיל ה"ש 13, בפס' 31 לפסק דינו של השופט גיוראן (נבו 25.11.2010).

²⁸ שם.

²⁹ שם.

³⁰ שם.

³¹ שם.

³² שם.

³³ שם.

³⁴ שם.

ניתן להצביע על 'היררכיה' של קושי בקביעת ממצאי מהימנות ועובדה.³⁵ במדרגה הראשונה ניצבות העבירות 'הרגילות', מעליהן עבירות המין לסוגיהן השונים, ומעליהן עבירות מין במשפחה.³⁶ המדרג המתואר משקף מאפיינים שונים שבאים לידי ביטוי בקטגוריות שונות של מקרים.

3.2 עבירות מין כנגד קטינים במשפחה

חוק העונשין, התשל"ז-1977,³⁷ מהווה את המסגרת החקיקתית המרכזית המסדירה את הטיפול המשפטי בעבירות מין כנגד קטינים במשפחה. החוק קובע שורה של עבירות ייחודיות המתייחסות לפגיעה מינית בקטינים בכלל, ובמסגרת המשפחה בפרט, כאשר הענישה המוגברת בעבירות אלו משקפת את חומרתן המיוחדת ואת הצורך בהגנה מוגברת על קטינים מפני פגיעה מינית מצד בני משפחתם. סעיפי החוק מתייחסים למגוון רחב של התנהגויות פוגעניות, החל מהטרדה מינית ועד למעשים מגונים ואינוס, תוך שהם קובעים נסיבות מחמירות כאשר העבירות מבוצעות במסגרת המשפחתית.

העבירה החמורה ביותר היא אינוס קטין על-ידי בן משפחה, הנושאת עונש של 20 שנות מאסר.³⁸ לצידה קבועה עבירה של בעילה אסורה במשפחה שדינה 16 שנות מאסר,³⁹ ועבירת מעשה מגונה במשפחה שדינה 10 שנות מאסר,⁴⁰ או 15 שנות מאסר בנסיבות מחמירות.⁴¹ החוק מאמץ הגדרה רחבה של "בן משפחה", הכוללת הורים ובני זוגם, סבים, אחים (כולל חורגים), דודים וגיסים שמלאו להם 15 שנים, וכן אומנים, בני זוגם, הוריהם, ילדיהם ואחיהם שמלאו להם 15 שנים.⁴²

מאפיין ייחודי של עבירות מין בקטינים במסגרת התא המשפחתי הוא חשיפה ודיווח מאוחרים של ביצוע העבירות, לעיתים שנים רבות לאחר שקורבן העבירות היה לבוגר.⁴³ הדבר נתמך בנתוני איגוד מרכזי הסיוע, המראים כי בין 50% ל-62% מהפניות למרכזי הסיוע עוסקות בפגיעה מינית שהתרחשה בילדות, כאשר ב-58% מהפניות הנוגעות לפגיעה בילדות (מתחת לגיל 12), הפנייה נעשתה רק לאחר למעלה מעשור.⁴⁴ תופעה זו מוסברת במספר גורמים, ובהם הניסיון לשמור על שלמות המשפחה, החשש מגינוי ונידוי מצד המשפחה, תחושת הבגידה במשפחה והרצון להימנע מגרימת צער להורים. כמו כן, הסודיות מהווה חלק אינטגרלי מהפגיעה המינית, כאשר שמירת הסוד מאפשרת ומשמרת את המשך ההתעללות ומונעת את הפסקתה.⁴⁵ הדיווח המאוחר נובע מהדינמיקה המיוחדת המאפיינת עבירות אלו, בהן הקורבן נתון במשך שנים לשליטתו ומרותו של מבצע המעשים.⁴⁶ ישנה שורה ארוכה של גורמים המעכבים את דיווח העבירות:⁴⁷ גורמים פנימיים של הקורבן, כגון

³⁵ פרשת **פלוני**, לעיל ה"ש 14, בפס' 90.

³⁶ שם, בפס' 91.

³⁷ חוק העונשין, התשל"ז-1977 (להלן: חוק העונשין).

³⁸ ס' 345(א)(3) לחוק העונשין.

³⁹ ס' 345(ג), 345(א)(3), 346 לחוק העונשין.

⁴⁰ ס' 351 לחוק העונשין.

⁴¹ שם.

⁴² ס' 350(ה) לחוק העונשין.

⁴³ פרשת **פלונית**, להעיל ה"ש 24.

⁴⁴ איגוד מרכזי הסיוע ולנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית "ביטול התיישנות על עבירות מין שנעברו בקטינים/ות ועבירות מין חמורות שנעברו בבגירים/ות – עיקרי הדברים" (מאי 2023), בעמ' 1.

⁴⁵ שם, בעמ' 2.

⁴⁶ פרשת **פלוני**, לעיל ה"ש 14, בפס' 94.

⁴⁷ שם.

תחושת אשמה, חוסר אונים, קושי לתת אמון וכיוצ"ב. גורמים משפחתיים: לרבות נאמנות למשפחה, נורמות ציות למבוגר, חשש מהרס המשפחה, חשש מגינוי וכיוצ"ב. גורמים חברתיים: לרבות דחיה חברתית של הקורבן ע"י החברה, סטיגמה של קורבן תקיפה מינית, טאבו חברתי נגד חשיפת ניצול מיני של ילדים וחוסר אמון בהליך המשפטי וביעילותו.

עם עליית המודעות למאפיינים הייחודיים הקיימים במסגרת עבירות מין בקטינים בקרב התא המשפחתי ובתופעת הדיווח המאוחר נדרש המחוקק במס' תיקונים להאריך את תקופת ההתיישנות עבירות אלו.⁴⁸ בית המשפט העליון קבע מספר עקרונות מנחים בנוגע להתיישנות עבירות מין במשפחה: הכרה בכך שהדחיקת הטראומה מהווה נסיבה מיוחדת המצדיקה הארכת תקופת ההתיישנות,⁴⁹ והקביעה כי יש לבחון את סבירות השיהוי בהגשת התלונה בהתחשב במאפיינים הייחודיים של עבירות מין במשפחה.⁵⁰

3.3 תקופת ההתיישנות בדין הישראלי

דיני ההתיישנות נועדו להשיג איזון אינטרסים בין בעל הדין וכלל הציבור. משמעות האיזון היא מתן שהות מספקת לתובע להיערך להגשת תביעה בערכאה שיפוטית, תוך קציבת תקופת זמן סבירה שמעבר לה תוסר אימת התביעה מהנתבע.⁵¹ במסגרת זו, קיימת גם הכרה בזכות הגישה של בעל הדין לערכאות המשפט, המתבטאת בנטייה להצר את תחום התפרשות ההתיישנות כמנגנון דיוני לחסימת בירור תביעה לגופה.

בדין הפלילי, מוסד ההתיישנות מבוסס על שני אדנים מרכזיים: האינטרס הציבורי בסופיות הדיון והקושי הראייתי בניהול הליכים פליליים לאחר תקופה ארוכה מביצוע העבירה. תכליות נוספות כוללות את זכות הנאשם להליך הוגן ואת האינטרס החברתי בשיקומו.⁵²

תקופת ההתיישנות בדין הישראלי מוסדרת בחוק סדר הדין הפלילי,⁵³ כאשר תקופת ההתיישנות עבור עבירות מין במשפחה מוסדרת בסעיפים 351 ו-354 לחוק העונשין.⁵⁴ בשנת 2002 נקבע הסדר מיוחד לעבירות מין שבוצעו כנגד קטינים במשפחה, לפיו תקופת ההתיישנות מתחילה להיספר רק מיום שמלאו לנפגע 28 שנים.⁵⁵

על פי סעיף 354 לחוק העונשין, הגשת כתב אישום על עבירות מין במשפחה שחלפה לגביהן תקופת ההתיישנות המנויה בסעיף 9 לחוק סדר הדין הפלילי מחייבת את אישור היועץ המשפטי לממשלה.⁵⁶ במילים אחרות, כאשר חלפה תקופת ההתיישנות הסטנדרטית מיום ביצוע העבירה, ניתן להגיש כתב אישום רק לאחר קבלת אישור היועץ המשפטי.⁵⁷

חוק סדר הדין הפלילי מגדיר שני מסלולים לחריגה מתקופת ההתיישנות הקבועה בסעיף 9, שניהם מחייבים את מעורבות היועץ המשפטי: המסלול הראשון נוגע לעבירות מין במשפחה או בידי אחראי על חסר ישע, הדורש אישור

⁴⁸ פרשת פלוני, לעיל ה"ש 14, בפס' 95.

⁴⁹ ע"א 1254/99 פלוני נ' פלוני פ"ד נד(3) (2000).

⁵⁰ רע"א 8368/18 פלוני נ' פלוני, פס' 15 – 20 לפסק הדין של השופט עמית (נבו 15.7.2019).

⁵¹ ע"א 9413/03 אלנקוה נ' הועדה המקומית לתכנון ולבניה, ירושלים, סב(4) 525, פס' 11 לפסק דינה של השופטת פרוקציה (2008).

⁵² ע"פ 26/61 בלילוס נ' מדינת ישראל, פ"ד טו 2101.

⁵³ חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982.

⁵⁴ חוק העונשין.

⁵⁵ חוק ההתיישנות, התשי"ח-1958.

⁵⁶ טל חבקין התיישנות 375 – 383 (מהדורה שניה 2021).

⁵⁷ ס' 345(א) לחוק העונשין.

היועמ"ש להעמדה לדין כאשר חלפה תקופת ההתיישנות הרגילה;⁵⁸ המסלול השני מתייחס למקרים בהם החשוד לא אותר תוך 15 שנה מביצוע העבירה, אך קיימת ראיה ביומטרית לזיהויו - במקרה כזה מוארכת תקופת ההתיישנות ב-8 שנים נוספות, עד 23 שנים מביצוע העבירה.⁵⁹

הארכת תקופות ההתיישנות מחייבת איזון עדין בין זכות הנפגעים למיצוי הדין עם הפוגעים לבין זכות הנאשמים להליך הוגן. החשש המרכזי הוא מפגיעה ביכולת ההתגוננות של נאשמים בחלוף זמן רב. עם זאת, בעבירות מין במשפחה ישנם מאפיינים ייחודיים המצדיקים את הארכת ההתיישנות: התשתית הראייתית מבוססת בעיקר על עדויות ולא על ראיות חפציות, זיכרון הפגיעה נותר חד וברור לאורך שנים, והתיעוד הטיפולי עשוי לחזק את העדויות. המורכבות הרגשית והנפשית מצדיקה מתן זמן לנפגעים לעבד את הטראומה.⁶⁰

משקלה הסגולי של ההתיישנות במערכת זכויות היסוד של הנאשם הוא נמוך.⁶¹ לעומת זאת, בסוגית הערכתן של הראיות כבסיס לגיבושם של ממצאי אשמה או חפות, ביטא תיקון 84 לחוק העונשין את דעתו כי פרק הזמן שחלף דווקא מחייב הקפדה יתרה בתוכנה של עדות המתלונן.⁶² על כן נוקב חוק העונשין בדרישה כי "לא יורשע אדם על סמך עדות יחידה של נפגע העבירה, אלא אם כן יש בחומר הראיות דבר לחיזוקה".

4. סקירת חקיקה

בפרק זה נסקור ונפרט את החקיקה הקיימת בנושא התיישנות עבירות מין, וספציפית בנושא התיישנות עבירות מין במשפחה. נחלק את סקירתנו בנושא לתחומים הפליליים והאזרחיים, שכן יש הבדלים בדיני ההתיישנות בין השניים.

בדין הפלילי, משך זמן ההתיישנות נקבע בהתאם לחומרת העבירה. כלומר, ככל שהעבירה חמורה יותר, משך הזמן של תקופת ההתיישנות מתארך. בעקבות עליית המודעות למאפיינים הייחודיים של עבירות מין בקטינים ולתופעת הדיווח המאוחר, נדרש המחוקק לאורך השנים במספר תיקונים שהאריכו את תקופת ההתיישנות בגין עבירות מין בכלל, ועבירות מין שבוצעו בקטינים בפרט כפי שיוצג ביוזמה זו.

תיקון מס' 47 לחוק העונשין, הוסיף את סעיף 354,⁶³ הקובע כי תקופת ההתיישנות הקבועה בתקנות סדר הדין הפלילי תחול ביום הגיעו של הקטין לגיל 18. בתיקון 56 לחוק,⁶⁴ נקבע כי ס' 354 שתוקן בתיקון 47 יחול למפרע למשך 10 שנים. כלומר, הארכה של תקופת ההתיישנות עבור מי שתקופת ההתיישנות טרם נסתיימה עבורו. תיקון מס' 72 לחוק העונשין,⁶⁵ קובע כי מועד תחילת מרוץ ההתיישנות יתחיל במלוא 28 שנים לקטין שנפגע. תחולת הסעיף תחול על מי שעבירתו טרם התיישנה. ברם, בתיקון 72 נוסף ס' 354(א)(1) שלא מאפשר הרשעה

⁵⁸ ס' 354(א) וסעיף 9(א)(1) לחוק סדר הדין הפלילי.

⁵⁹ שם.

⁶⁰ ס' 18א לחוק ההתיישנות; לעיל ה"ש 25.

⁶¹ שניאור זלמן פלר **יסודות בדיני עונשין** 628 (1987).

⁶² סעיף 354(ג)(2)(ד) לחוק העונשין (תיקון מס' 84), התשס"ה-2005.

⁶³ ס' 354 לחוק העונשין (תיקון מס' 47), התשנ"ו 1996, ס"ח 354.

⁶⁴ ס' 354 לחוק העונשין (תיקון מס' 56), התש"ס-2000 ס"ח 354.

⁶⁵ ס' 354 לחוק העונשין (תיקון מס' 72), התשס"ג-2002 ס"ח 354.

בסעיף על סמך עדות יחידה ללא "דבר לחיזוקה". ההתיישנות עבור עבירות מין במשפחה ובידי אחראי על חסר ישע הורחבה גם היא ל-15 שנים.⁶⁶

במקרה היפותטי תוכל הפרקליטות להגיש כתב אישום בעקבות תלונה בעבירת אינוס קטין על ידי בן משפחה כל עוד המתלונן יתלונן עד שימלאו לו 43, כאשר החישוב הוא 28 שנים ועוד 10 שנות התיישנות. במידה וירצה פלוני להתלונן לאחר שימלאו לו 43 שנים, ויגיע לתחנת המשטרה, יתכן ואפילו לא תפתח חקירה בעניינו. הנחיית פרקליט המדינה מורה שחלף הזמן מאז ביצוע העבירה, במידה ומועד התיישנות העבירה חלף או קרב יכול להיות לשיקול רלוונטי להצדיק החלטה שלא לפתוח בחקירה פלילית ע"י חוקר או תובע.⁶⁷

בדין הפלילי מצוי כלל של **איסור חקיקה למפרע**, לפי ס' 3 לחוק העונשין.⁶⁸ כלומר, כאשר מבצעים החמרה בחוק הדין הפלילי, ההחמרה איננה תקפה עבור עבירות שנעשו טרם הושלמה החקיקה. לכן, ביטול ההתיישנות על עבירות מין במשפחה לא יחול לחול על עברייני מין שכבר חלפה תקופת ההתיישנות בעניינם. עם זאת, בדומה לנעשה בתיקון 56 לחוק,⁶⁹ הדין מאפשר חקיקה שמאריכה את תקופת ההתיישנות עבור מי שתקופת ההתיישנות בעניינו טרם חלפה. כלומר כשאנו נמצאים עוד בתוך תקופת ההתיישנות הראשונה. נדגיש כי בדין האזרחי לעומת זאת אין כלל של איסור חקיקה למפרע.

בתיקון 59 לחוק העונשין, נקבע בשנת 2002 שתחילת מועד מרוץ ההתיישנות תחול ביום בו מלאו לקטין 28 שנים. משמעות הדבר היא שקורבן עבירת מין שבוצעה במסגרת התא המשפחתי יכול להגיש תלונה עד הגיעו לגיל 38 ואף 43, קרי, למעלה מ-20 שנים לאחר הגיעו לבגרות.⁷⁰ בעקבות הארכת תקופת ההתיישנות בעבירות מין במשפחה, נרשמה עלייה משמעותית במספר התלונות המוגשות שנים רבות לאחר הפגיעה. התופעה בולטת במיוחד בתלונות המוגשות על ידי בגירים על פגיעות שחו בילדותם,⁷¹ כאשר לאורך השנים מהדהדות תדיר ברקע קריאות להארכה נוספת של תקופת ההתיישנות.⁷²

בדין האזרחי, בס' 18(א) לחוק ההתיישנות⁷³ נקבע כי חישוב של תקופת ההתיישנות על **תביעה אזרחית** שהגיש נפגע בשל פגיעות מיניות והתעללות מינית, לא יבוא במניין הזמן שבו טרם מלאו לנפגע 28 שנים. שנות ההתיישנות בתביעה אזרחית הן 7 שנים בלבד עבור בגיר⁷⁴, כאשר נספרות מיום קרות העוולה. כלומר, נפגע יוכל להגיש תביעה אזרחית על אירוע שקרה בהיותו קטין נגד פוגע עד גיל 35, לפי חישוב של 28 שנים ועוד ספירה של 7 שנות התיישנות.

⁶⁶ ס' 351 לחוק העונשין.
⁶⁷ הנחיות פרקליטת המדינה 1.1 "אי פתיחה בחקירה או סגירת תיק בעילת נסיבות העניין בכללותן אינן מתאימות לפתיחה בחקירה/להעמדה לדין" עמ' 7 ס' ג.א. (6) (27.10.2024).
⁶⁸ ס' 3 לחוק העונשין.
⁶⁹ חוק העונשין, לעיל ה"ש 43.
⁷⁰ פרשת **פלוני**, לעיל ה"ש 14, בפס' 96.
⁷¹ פרשת **פלוני**, לעיל ה"ש 14.
⁷² פרוטוקול ישיבה מס' 1 של הוועדה המשותפת של ועדת החוקה, חוק ומשפט, והוועדה לקידום מעמד האישה, הכנסת ה-25 (16.5.2023).
⁷³ ס' 18(א) לחוק ההתיישנות.
⁷⁴ שם, ס' 15(1) ו-6.

ישנה עוד סוגיה רלוונטית לעניין והיא "התיישנות שלא מדעת"⁷⁵ לפיה תקופת ההתיישנות, **הן בדין האזרחי והן בדין הפלילי**, תתחיל ביום בו נודעו לתובע העובדות המהוות את עילת התובענה. למשל, במקרה בו קורבן נזכר בהתעללות שחוה רק בגיל מבוגר יותר, כפי שטענה המתלוננת **בתמ"ש פלונית**.⁷⁶

4.1 הצעת החוק בתשפ"ג 2023 – עניינה בהצעה לביטול ההתיישנות בעבירות מין

ביום 16 במאי 2023 חלה ישיבה של הועדה המשותפת של ועדת חוק, חוקה ומשפט יחד עם הוועדה לקידום מעמד האישה. מטרת ההתכנסות הייתה לדון בהצעת החוק של ח"כ אליהו רביבו לביטול ההתיישנות בעבירות מין. עיון בפרוטוקול מראה שחברי כנסת מסיעות שונות הסכימו בניהם כי מדובר בנושא ראשון במעלה המתגבר על כל חיכוך פוליטי ואף חוצה מגזרים.⁷⁷

חברת הכנסת יפעת קריב מזכירה בדבריה הצעת חוק זהה שנידונה 10 שנים לפני כן, וממש כמו הצעת חוק זו, גם היא, למרות שהדוברים השתכנעו והייתה סולידריות ואמפתיה רבה כלפי העדויות, לא הסתכמה לכדי חקיקה בפועל, וכיום באתר הכנסת נותרה בהכנה לקריאה ראשונה בלבד.

ההצעה הנוכחית עניינה בתיקון שני חוקים.⁷⁸ ראשית, בחוק העונשין, כשמציעה למחוק את סעיף 354 לחוק, שכאמור, שונה מספר פעמים והרחיב את ההתיישנות לעניין עבירות מין בקטינים.⁷⁹ כמו כן, בחוק סדר הדין הפלילי מוצע להוסיף סעיפים קטנים לסעיף 9(ב) שיקבעו שאין התיישנות בעניין עבירות מין בקטינים, לרבות עבירות מין בנסיבות מחמירות.⁸⁰ דברי ההסבר להצעת החוק⁸¹ מהדהדים את הספרות הקיימת בנושא, את הקשיים של הקורבנות ומתכתבים עם העדויות הקשות שנשמעו בישיבת הועדה.⁸² בתמצית, מועלית בדברי ההסבר הנ"ל הסטטיסטיקה הידועה לפיה 94% מן הפגיעות בקטינים ובקטינות מתחת לגיל 12 בוצעו על ידי אדם מוכר, תוך ניצול יחסי הכוחות בין השניים, כאשר הדבר יוצר חסמים המונעים מהקורבנות לגייס כוחות נפשיים להתלונן. המחוקק מבין שעליו להכיר בחסמים הללו ולהעניק לקורבנות העבירה את היכולת להתלונן גם לאחר חלוף זמן רב. בדברי ההסבר מכיר המחוקק גם באינטרס הציבורי בהעמדה לדין בגין מעשי הפגיעה המינית בנסיבות מחמירות.

4.2 ביקורות וקשיים העולים מהמצב הקיים בחוק

תקופת ההתיישנות בעבירות מין במשפחה כפי שהיא מוגדרת בישראל עלולה להיות קצרה מדי עבור נפגעים רבים, כפי שעולה מפרוטוקול הועדה לביטול תקופת ההתיישנות, שם מעידים מספר קורבנות על המורכבות

⁷⁵ חוק ההתיישנות, תשי"ח-1958, ס"ח 8.

⁷⁶ תמ"ש 4860-04-15 **פלונית נ' אלמוני** (נבו 19.9.2019).

⁷⁷ פרוטוקול הצעת חוק לביטול ההתיישנות בעבירות מין (תיקוני חקיקה) (16.05.2023).

⁷⁸ הצעת חוק לביטול ההתיישנות בעבירות מין (תיקוני חקיקה), התשפ"ג-2023.

⁷⁹ חוק העונשין, לעיל ה"ש 43, 63 - 65.

⁸⁰ חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982.

⁸¹ דברי ההסבר להצעת חוק לביטול ההתיישנות בעבירות מין (תיקוני חקיקה), התשפ"ג-2023, פ/2559/25.

⁸² פרוטוקול הצעת החוק, לעיל ה"ש 77.

והזמן הנדרש להתמודדות והכרה בפגיעה.⁸³ בישיבה ראשונה מסוגה, התכנסה ועדה משותפת של ועדת החוקה וועדת קידום מעמד האישה לדון בביטול ההתיישנות על עבירות מין. הדיון, שנערך ב-16 במאי 2023, סימן שיתוף פעולה נדיר בין קואליציה לאופוזיציה.⁸⁴ במרכז הדיון עמדו עדויות אישיות מצמררות של נפגעים ונפגעות, שחשפו את הקושי העצום להתמודד עם הטראומה ואת החסמים בפני הגשת תלונה. הילה צור סיפרה על הפגיעה שחוותה מגיל 4 עד 18,⁸⁵ יובל ניר חשף לראשונה את סיפורו,⁸⁶ ומיה בן חיים שיתפה את סיפורה הקשה.⁸⁷ חברי הכנסת, בהובלת יו"ר הוועדה שמחה רוטמן ופנינה תמנו שטה, הביעו תמיכה גורפת בקידום החקיקה.⁸⁸ הדיון שילב התייחסויות מקצועיות, כולל עדות חשובה של אורית סוליצאנו מאיגוד מרכזי הסיוע, שציינה כי 50%-60% מהפניות למרכזי הסיוע הן על פגיעות בילדות.⁸⁹ "זה לא סתם עוד חוק", אמרה ח"כ לשעבר יפעת קריב, שקידמה הצעה דומה לפני עשור, "זו הזדמנות היסטורית לתקן עוול ולהגן על נפגעים".⁹⁰ הוועדה צפויה להמשיך בדיונים מעמיקים בנושא בחודשים הקרובים.⁹¹

עם זאת, הדיון בביטול מוחלט של ההתיישנות מעלה סוגיות משפטיות מורכבות, וסב סביב הצורך באיזון בין זכויות הנפגעים לזכויות הנאשמים, במיוחד לאור הקשיים הראייתיים המתעוררים בניהול הליך פלילי שנים רבות לאחר האירועים, היבטים אכן התווספו אל החוק הנוכחי ומתבטאים בצורך לקבל את אישורו של היועץ המשפטי לממשלה לפתיחת הליך משפטי כנגד הפוגע, כאשר מועד ביצוע העבירה עבר את תקופת ההתיישנות הקבועה בס' 9 לחוק סדר דין פלילי.

5. סקירת הפסיקה

פרק זה יבחן את פסיקת ביהמ"ש בנושא ההתיישנות על עבירות מין כנגד קטינים במשפחה. במסגרת הפרק ינותחו פסקי דין מרכזיים אשר מציגים את עמדות הערכאות השיפוטיות והשופטים כלפי יישום דיני ההתיישנות בסוגיות שונות, והוא יתמקד באופן שבו הוראות החוק יושמו לאורך השנים, לצד השפעתן על גזרי הדין שנפסקו כנגד הנאשמים.

באופן כללי, ניכר כי הפסיקה מיישמת את הוראות החוק כלשונן ואינה סוטה מכללי ההתיישנות הברורים. בתי המשפט מכירים במורכבות הנושא ומבינים כי מדובר בסוגיה פתוחה אשר עדיין נמצאת על שולחנה של הכנסת, שכן לאורך השנים סעיף 354 לחוק העונשין ממשיך לעבור תיקונים לצורך הארכת תקופת ההתיישנות, וכאשר עדיין מתקיים דיון ציבורי ומשפטי בנוגע להארכתה עוד יותר ואף ביטולה.

⁸³ פרוטוקול הצעת חוק לביטול ההתיישנות בעבירות מין (תיקוני חקיקה) התשפ"ג 2023 (פ/2559) 16/05/2023.
⁸⁴ פרוטוקול מס' 1 של הוועדה המשותפת של ועדת החוקה, חוק ומשפט והוועדה לקידום מעמד האישה, הכנסת ה-25, (16.5.2023), בעמ' 1-2.

⁸⁵ שם, בעמ' 7 - 8.

⁸⁶ שם, בעמ' 15 - 16.

⁸⁷ שם, בעמ' 19 - 20.

⁸⁸ שם, בעמ' 2 - 3.

⁸⁹ שם, בעמ' 25.

⁹⁰ שם, בעמ' 29 - 30.

⁹¹ שם, בעמ' 30.

בנוסף, עד כה לא נראה כי הוגשו עתירות לבג"ץ אשר מערערות על עצם קיומו של כלל ההתיישנות בעבירות מין כנגד קטינים במשפחה. אולם, לפני מספר שנים אישה בשם **מריאנה סופיאניק** (כיום בת 37), קורבן בעצמה לפגיעה מינית ושעל פגיעתה חלה התיישנות, החלה בקמפיין גיוס המונים לטובת הגשת ערר כנגד החלטת הפרקליטות לסגור את התיק בעניינה האישי מחמת התיישנות.⁹² עד כה גויסו למעלה מ-90,000 ש"ח והערר לפרקליטות הוגש, אך סופיאניק מצפה שהפרקליטות תחליט להותיר את ההחלטה על כנה. לכן, היא מגייסת כספים גם בעבור עתירה לבג"ץ על מנת לתקוף את כללי ההתיישנות באופן ישיר, מתוך רצון לקבוע תקדים בנושא.

5.1 זיכרונות מודחקים בדין הפלילי

נפתח בסוגייה המורכבת של **"זיכרונות מודחקים"**. בפס"ד **פלוגי נ' מדינת ישראל** ביהמ"ש דן במקרה של צעירה בת 26 שהתלוננה כי בילדותה, בין הגילאים 4 ל-10 שנים, אביה ביצע בה מעשים מגונים ומעשי אונס חמורים.⁹³ ייחודו של מקרה זה טמון בכך שהמתלוננת הדחיקה את הפגיעות באופן כה עמוק עד שזיכרונותיה צפו מחדש רק כשהייתה בת 23 שנים.⁹⁴ בפסק דינו, השופט עמית בחן בהרחבה סוגיות הקשורות בזיכרון האנושי, במיוחד בהקשר של זיכרונות מודחקים ומושהים, והמשמעויות המשפטיות הנגזרות מכך. בנוסף, נדונה גם סוגיית ההתיישנות.⁹⁵ המתלוננת, ילידת אוגוסט 1978, הגישה את תלונתה במסגרת בשנת 2004, כשהייתה בת 26. מאחר שהמעשים הנטענים התרחשו בין השנים 1982-1988 (במשך 6 שנים), נקבע כבר בביהמ"ש המחוזי כי **"המועד הקובע"** לעניין התיישנות המעשים הוא בשנת 1986, כאשר המערערת הייתה בת 8. בהתאם לכך, נקבע שלא ניתן להעמיד לדין את המערער בגין המעשים שבוצעו עד למועד זה. באשר למעשים שבוצעו לאחר מכן, התעורר ספק לגבי מועדי ביצועם, ולכן ביהמ"ש העליון זיכה את המערער גם בגינם.⁹⁶ חרף התוצאה המשפטית, השופט עמית מסכם את דבריו בכך שאכן מדובר בהחלטה כבדת משקל, והדגיש את כנותה של המתלוננת וכי המערער זוכה מחמת הספק.⁹⁷ חשוב לציין שמדובר מקרה מורכב המסתכם בפסק דין ארוך, אשר עורר הדים בעיקר סביב סוגיית הזיכרונות המודחקים והמושגים, והותיר שאלות פתוחות רבות.⁹⁸

בפס"ד נוסף הנושא שם זהה, **פלוגי נ' מדינת ישראל** וניתן גם הוא ע"י השופט עמית, דן ביהמ"ש העליון במקרה של אישה בת 29 שהתלוננה על אביה, לאחר שזיכרונות בנוגע לפגיעות שביצע בה החלו להתעורר כשהייתה בת 23.⁹⁹ ביהמ"ש המחוזי הרשיע את האב בביצוע ריבוי מעשי אונס, מעשי סדום, מעשים מגונים ותקיפות מיניות, וגזר עליו 14 שנות מאסר ותשלום פיצויים. האב ערער על פסק הדין לביהמ"ש העליון. המעשים התרחשו

⁹² שחר רופין "מריאנה סופיאניק יוצאת למאבק נגד חוק ההתיישנות" **מגזין את** (07.01.2020).

⁹³ ע"פ 5582/09 **פלוגי נ' מדינת ישראל** (נבו 20.10.2010).

⁹⁴ שם, בפס' 2 לפסק הדין של השופט עמית.

⁹⁵ שם, בפס' 93 - 109.

⁹⁶ שם, בפס' 109 לפסק הדין של השופט עמית.

⁹⁷ שם, בפס' 154 לפסק הדין של השופט עמית.

⁹⁸ ראו למשל לימור עצינוני "בעקבות ע"פ 5582/09 פלוגי נ' מדינת ישראל – ההוררים על שאלת הזיכרון המודחק במשפט הישראלי עלי משפט יא תשע"ד (2014).

⁹⁹ ע"פ 2218/10 **פלוגי נ' מדינת ישראל** (נבו 21.11.2011).

כשהמתלוננת הייתה קטינה ונמשכו לאורך תקופה ארוכה, אך הודחקו עד שהגיעה לשנות העשרים לחייה. הטריגר להעלאת הזיכרונות היה אירוע מקרי שחוותה באוניברסיטה, אשר גרם להם לצוף בהדרגה. בעניין ההתיישנות, חלק מהמעשים בוצעו בתקופה שחלה עליהם התיישנות, בעוד שלגבי אחרים ההתיישנות לא חלה. בנוסף, סעיף 354(א1) לחוק העונשין קובע שאדם לא יורשע בגין עבירת מין כנגד קטין במשפחה כאשר תקופת ההתיישנות הרגילה כבר חלפה על סמך עדות של קורבן העבירה בלבד, אלא לצורך הרשעה נדרש חיזוק של ראיה נוספת שיכולה לתמוך בגרסתו של הנפגע. על כך השופט עמית ציין שעל אחת כמה וכמה כאשר מדובר בזיכרונות מודחקים,¹⁰⁰ אולם בסופו של דבר, השופט עמית, ברוב דעות, דחה את הערעור של האב והותיר את הרשעתו על כנה.

5.2 סוגיית הזיכרונות המודחקים (וחשיפה הדרגתית) בדין האזרחי

ניתן לראות שגם בדין האזרחי ביהמ"ש ממשיך לעסוק בסוגיית הזיכרונות המודחקים. בפסק הדין **פלונית נ' פלונים** דן ביהמ"ש העליון בערעור שהחל בביהמ"ש השלום, כאשר אישה הגישה תביעה נזיקית נגד אחיה, בטענה שביצע בה התעללות מינית בילדותה, ונגד אמה שלטענתה ידעה על המעשים ועצמה עיניים.¹⁰¹ האישה טענה כי מניין תקופת ההתיישנות צריך להתחיל רק מהמועד שבו הצליחה, מבחינה נפשית, "להתמודד עם האירועים, לבטאם במילים ולהתעמת עם עושי העוולה". התביעה הועברה לביהמ"ש לענייני משפחה, אך **נדחתה מחמת התיישנות, שכן חלפו 34 שנים מאז שחדלו מעשי התקיפה**. המערערת תחילה ערערה על ההחלטה לביהמ"ש המחוזי, אשר דחה את הערעור, ולאחר מכן הגישה ערעור ברשות לביהמ"ש העליון. השופט רובינשטיין התייחס בפסק דינו בהרחבה לכללי ההתיישנות בדין האזרחי, תוך ניתוח סעיפים 6 ו-8 לחוק ההתיישנות וסעיף 89 לפקודת הנזיקין. לבסוף הוא ציין שאף על פי שהנאשם הודה במעשיו, הוא נאלץ לדחות את הערעור, תוך כך שאמר ש"אין בידי המשפט... להושיע את המבקשת". לדעתנו, על אף שהשופט רובינשטיין לא הביע כל דעה בנוגע לכללי ההתיישנות הקיימים ולהשפעתם על תחושת צדק, ניתן לסבור כי לאור פסק דינו השופט מבין עמוקות לליבה של המערערת אך ידיו כבולות מלסייע במסגרת הנתונה.¹⁰² נציין במאמר מוסגר שהשופט רובינשטיין דן בקצרה גם בדעות שונות הנוגעות לסוגיית ההתיישנות הלקוחות מן המשפט העברי, וציין שבאופן כללי בדין העברי התיישנות אינה גורמת לביטול הזכות.¹⁰³

מאוחר יותר בפס"ד **פלונית נ' אלמוני** שנדון לאחר מכן בביהמ"ש לענייני משפחה, **התובעת בת 47**, הגישה תביעה לפיצויים כנגד אביה ואחיה, בטענה כי אלה פגעו בה מינית בילדותה המוקדמת.¹⁰⁴ **לטענתה, האירועים התגלו לה רק בשנות ה-40 לחייה**, בעקבות טיפול נפשי שעורר מחדש זיכרונות מודחקים. התביעה הוגשה במסגרת הליך אזרחי, והנתבעים מעולם לא הועמדו לדין פלילי בגין ההאשמות. התובעת טענה כי יש לחשב את תקופת ההתיישנות החל מהמועד שבו שבה ונזכרה באירועים, כיוון שזיכרונותיה היו לכאורה מודחקים עד לאחרונה.

¹⁰⁰ שם, בפס" 99 לפסק הדין של השופט עמית.

¹⁰¹ בע"מ 8098/04 **פלונית נ' פלונים**, פ"ד נט(3) 111 (2004).

¹⁰² שם, בפס" כ' לפסק הדין של השופט רובינשטיין.

¹⁰³ שם, בפס" י"ט.

¹⁰⁴ תמ"ש 4860-04-15 **פלונית נ' אלמוני ואח'** (נבו 19.09.2019).

עם זאת, השופטת הדגישה שהתביעה הוגשה 9 שנים לאחר תום המועד האחרון של כלל החריגים לתקופת ההתיישנות בהתאם לדין הפלילי וכפועל יוצא מכך הדבר תקף גם לדין האזרחי. עוד ציינה השופטת שאין ספק ששאלת ההתיישנות במקרים של "זיכרונות מודחקים" היא מורכבת וקשה במיוחד,¹⁰⁵ אך לבסוף לא קיבלה את טענת התובעת כי נזכרה באירועים רק בעקבות הטיפול, ודחתה את התביעה.

5.3 השפעת תיקוני החקיקה

כאמור, לאורך השנים תוקנו סעיפי החוק הרלוונטיים ותקופת ההתיישנות על עבירות מין במשפחה הוארכה פעמים אחדות, וישנם מקרים אשר "נפלו" בין תיקוני החקיקה. בפס"ד אחר בשם **פלוני נ' מדינת ישראל** עסק ביהמ"ש העליון במקרה שבו המתלוננת, שהייתה בת 15 שנים בעת האירוע, נאנסה ע"י דודה.¹⁰⁶ בביהמ"ש המחוזי נדחתה גרסתו של הנאשם, וביהמ"ש העניק את "מלוא האמון" לעדותה של המתלוננת, תוך התייחסות באריכות לזמן הרב שחלף מאז ביצוע העבירה ועד להגשת התלונה (12 וחצי שנים) ולמניעים השונים לכך שהיו למתלוננת.¹⁰⁷ בערעור לביהמ"ש העליון, טען המערער כי ביהמ"ש קמא שגה, וביקש לזכותו מחמת התיישנות. הוא טען כי סעיף 354 לחוק העונשין, שנוסף בשנת 1996 והאריך את תקופת ההתיישנות, אינו חל במקרה זה. לשיטתו, המתלוננת לא יכלה להגיש את התלונה בשנת 2004, כשלושה חודשים בלבד לפני יום הולדתה ה-28, שכן תקופת ההתיישנות הסתיימה ע"פ הדין הקודם. השופט הנדל דן בטענות המערער, וקבע כי אף שתקופת ההתיישנות הבסיסית (10 שנים) הסתיימה, כניסתו לתוקף של סעיף 354 במהלך תקופת ההתיישנות המקורית מאריכה אותה ע"פ הדין החדש. בהתאם לכך, דחה השופט הנדל את הערעור, ופסק כי יש להחיל את תקופת ההתיישנות המוארכת במקרה זה.¹⁰⁸

5.4 פגמים בהגשת כתב האישום

הוראות סעיף 354 מחייבות התקיימותם של תנאים מסוימים. אחד מהתנאים המחייבים הוא אישור היועמ"ש בהגשת כתב אישום. בפס"ד מאיר זנו נ' מדינת ישראל עסק בית המשפט העליון במקרה שבו אדם הורשע בביצוע עבירות מין חמורות בביתו בעת שהייתה קטינה.¹⁰⁹ כאשר לאחר הרשעתו התברר כי כתב האישום הוגש ללא אישור היועמ"ש, כנדרש בחוק. השופטת ברון קבעה כי חרף חומרת המעשים, לא ניתן להתעלם מהפגם המהותי שנפל בהליך, וכי אישור רטרואקטיבי אינו מרפא אותו. היא ביטלה את ההרשעות בעבירות שחלה עליהן התיישנות, אך הדגישה את חומרת המעשים והפחיתה את עונשו מ-20 ל-15 שנות מאסר בלבד.¹¹⁰

¹⁰⁵ שם, בפס"ד 24 לפסק הדין של השופטת קודלר ע"אש.

¹⁰⁶ ע"פ 7097/08 פלוני נ' מדינת ישראל (נבו 06.09.2010) (להלן: פרשת מדינת ישראל).

¹⁰⁷ תפ"ח (תל אביב-יפו) 1027-06 מדינת ישראל נ' פלוני (נבו 17.12.2007).

¹⁰⁸ פרשת מדינת ישראל, לעיל ה"ש 139, בפס"ד 6 לפסק הדין של השופט הנדל.

¹⁰⁹ ע"פ 3853/17 מאיר זנו נ' מדינת ישראל (נבו 23.5.2017).

¹¹⁰ שם, בפס"ד 16 לפסק הדין של השופטת ברון.

סוגיה נוספת המדגימה את מורכבות הנושא נידונה בפס"ד מדינת ישראל נ' פלוני,¹¹¹ שם טען נאשם שביצע מעשים מגונים בבתו בארה"ב כי העבירות התיישנו לפי דיני ניו יורק, אף שלא התיישנו לפי הדין הישראלי. ביהמ"ש קבע כי התיישנות לפי הדין הזר מהווה "סייג לאחריות פלילית" ולכן דיני העונשין הישראליים אינם חלים במקרה זה.¹¹² מקרה זה מדגים את הצורך בהתייחסות מקיפה להיבטים המשפטיים הנוגעים להתיישנות, במיוחד כשמעורבים תחומי שיפוט שונים.

5.5 פתרונות משפטיים נוספים עליהם הפסיקה נתנה את דעתה

מלבד הארכת תקופת ההתיישנות בעבירות מין במשפחה, הציעו מלומדים פתרונות משפטיים נוספים ובהם דוקטרינות פסיקתיות שנועדו להתמודד עם בעיית ההתיישנות הפלילית.¹¹³ בפרק זה נציג בקצרה את הרעיון המרכזי העומד מאחורי דוקטרינות אלה, אך לא נרחיב עליהן כאן, שכן הן פותחו בעיקר במדינות אחרות ויידונו בהרחבה בפרק העוסק במשפט המשווה. תחת זאת, נתמקד ביישומן במסגרת המשפט הישראלי. עבירות מין כנגד קטינים במשפחה אינן נחשבות לרוב לעבירות חד-פעמיות, אלא לאקטים מתמשכים הנפרשים על פני תקופה ממושכת. מצב זה מעורר שאלות מורכבות בנוגע להעמדה לדין של העבריין; האם עליו להישפט בגין כלל המעשים שביצע בקורבן, או שמא יועמד לדין רק על מעשים הנכללים בתוך תקופת ההתיישנות? כדי לתת מענה לשאלות מסוג זה, פותחו בפסיקה דוקטרינות ייחודיות שנועדו להתמודד עם עבירות המתמשכות על פני פרק זמן ארוך או עבירות המורכבות ממספר רב של מקרים.

אחת מהן היא **דוקטרינת "עבירת השרשרת"**.¹¹⁴ דוקטרינה זו נידונה בהרחבה **בעניין משולם**,¹¹⁵ שם ביהמ"ש דחה את תחולתה של דוקטרינה זו במשפט הישראלי, בטענה שהיא אינה ישימה בשיטת משפט כמו בישראל וחסרונותיה עולים על יתרונותיה. דוקטרינה נוספת היא **דוקטרינת "העבירה רבת הפרטים"**,¹¹⁶ נקודת מפתח לדיון בשאלת ההתיישנות היה סעיף 354 שנכנס לתוקפו במסגרת תיקון 47 לחוק העונשין. משנקבע כך, התעוררה במלוא עוצמתה שאלת תחולת דוקטרינת העבירה רבת הפרטים בדין הישראלי, שלפיה היה ניתן לראות בכלל המעשים שבוצעו על פני השנים כמכלול אחד, ותקופת ההתיישנות מתחילה לרוץ עם ביצוע החולייה האחרונה בשרשרת וזו טרם התיישנה. במקרה נוסף בפס"ד **מדינת ישראל נ' פלוני**, הואשם אדם כי ביצע בגיסתו הקטינה מעשים של אינוס ותקיפה מינית במשך שבע שנים בתדירות גוברת מאז היותה בת 10.¹¹⁷ המתלוננת פנתה בתלונה למשטרה רק ביוני 1999 בהיותה בת 28 ועל התלונות שעליהן התלוננה חלה תקופת התיישנות של 15 שנים, כלומר כל העבירות שבוצעו לפני 1986, התיישנו ולא ניתן לנהל לגביהן הליך משפטי. בשל כך, המשיב הואשם בגין המעשים שעשה החל משנת 1986 ואילך בלבד.

¹¹¹ רע"פ 5717/15 **מדינת ישראל נ' פלוני** (נבו) 24.11.2015.

¹¹² ס' 14(ב)(2) לחוק העונשין.

¹¹³ לימור עציוני **גילוי עריות: ההיבט המשפטי של התופעה מנקודת מבטן של נשים בגירות קרבות בילדות** 186 (2009).

¹¹⁴ ראו שם, בעמ' 186 – 188.

¹¹⁵ ע"פ 1377/94 **משולם נ' מדינת ישראל**, פ"ד נא(3) 112 (1997).

¹¹⁶ לימור עציוני **גילוי עריות**, לעיל ה"ש 152, ראו החל מעמ' 189.

¹¹⁷ ע"פ 2213/00 **מדינת ישראל נ' פלוני**, פ"ד נד(3) 80 (2000).

המדינה מצידה ניסתה לטעון שסדרת המעשים המיניים שבביצועם מואשם המשיב מהווה עבירת שרשרת שהסתיימה עם ביצוע המעשה האחרון בסדרה, ועל כן גם העבירות שבוצעו לפני 1986 לא התיישנו בשל היותן חוליות באותה עבירת שרשרת. ביהמ"ש בהכרעתו קבע בשני המקרים כי דוקטרינת עבירת השרשרת או דוקטרינת עבירה רבת הפרטים לא הוגדרו בחוק וממילא לא נקבעו גבולותיהן והשלכותיהן על דיני ההתיישנות, ועל כן פוגעות בעיקרון החוקיות ואין לקבלן.¹¹⁸

6. סקירת ספרות

6.1 נימוקים מרכזיים המועלים בספרות בכל הנוגע לעקרון חוק ההתיישנות ברבות בעבירות מין

בתוך המשפחה

6.1.1 נימוקים התומכים בעצם קיומו של מוסד ההתיישנות לרבות בעבירות מין בתוך המשפחה

ניתן לראות בתקופת ההתיישנות מעין "קו סיום" להליך המשפטי המתמרץ את רשויות אכיפת החוק לפעול בקצב ראוי ועל ידי כך לקדם את אינטרס הציבור בפינוי זמנם של גורמי אכיפת החוק ומערכת המשפט לבירור ולדיון של אירועים ופרשיות חדשות. כפועל יוצא מכך, סיום בקצב ראוי של הליכים פליליים מגביר את יסוד ההרתעה שכן הוא מרחיב את רוחב המפתח של ידי מערכת המשפט בפני הליכים חדשים.¹¹⁹ מנקודת מבטו של הנאשם, מוסד ההתיישנות מביא לידי ביטוי את רצונו לשים את העבר מאחוריו ולהתקדם לעבר עתיד נקי שאינו נגוע בכתמי העבר, ומונע את החשש המתמיד מהגשת תביעה נגדם, בגין דברים שביצעו או לא ביצעו, שנים רבות קודם לכן. בנוסף, יש הטוענים כי ראוי למחול למי שעבר עבירה לפני זמן רב, להעניק לו שקט נפשי ולאפשר לו להמשיך במסלול חייו התקין.¹²⁰

סוגייה מרכזית נוספת הנידונה בהרחבה תחת מוסד ההתיישנות הינה **חקר האמת**, כאשר מוסד ההתיישנות מבקש לקדם את החתירה אליו, כיוון שככל שחולף זמן רב יותר ממועד ביצוע העבירה, גובר הסיכון לאובדן ראיות, לעמעום זיכרון העדים ולפגיעה ביכולתו של הנאשם להתגונן. בירור האמת במשפט הפלילי הוא בעל משקל רב בכל הנוגע להימנעות מהרשעת חף מפשע ואיתור העבריין.¹²¹

מנקודת המבט של קורבן העבירה, מוסד ההתיישנות נועד גם **לעודד את הקורבן עצמו לדווח למשטרה** בפרק זמן מוגבל, כאשר הפשע עדיין יחסית טרי ולא נס לחם של הראיות ובכך גדל הסיכוי לחקר האמת, ובנוסף משבש את יכולתו של הקורבן "לשקוט על שמריו" ולדחות את התלונה כך שמבצע העבירה חופשי ויכול לבצע עבירות נוספות.¹²²

¹¹⁸ שם, בפס' 6, 11-13 לפסק הדין של השופטת דורנר.

¹¹⁹ טל חבקין **התיישנות** 52 (2014).

¹²⁰ שם.

¹²¹ שם.

¹²² לימור עציוני **גילוי עריות**, לעיל ה"ש 152.

הסנגוריה הציבורית כבר הביעה את הסתייגותה העקרונית להצעה לביטול ההתיישנות בעבירות של פגיעה מינית. לטענתם, ההצעה לבטל לחלוטין את ההתיישנות בעבירות הנ"ל מפרה את הרציונליים שבמוסד ההתיישנות באופן קיצוני, וכי המשמעות היא שמערכות האכיפה והמשפט יידרשו לקיים את הליכי החקירה והמשפט ללא מגבלת זמן כלשהי. כפועל יוצא, חשודים ונאשמים יידרשו להתמודד עם חשדות ואישומים ולנהל את הגנתם עשורים רבים לאחר האירוע הנטען.¹²³

יתרה מכך, הסנגוריה התייחסה באופן ממוקד גם לאפשרות של הארכת תקופת ההתיישנות בעבירות של פגיעה מינית בתוך המשפחה עד לגיל 50, גם כאן לדעתם מדובר בהארכה מופרזת, המעלה את אותם הקשיים המדוברים בניהול הגנה לאחר חלוף של למעלה משלושה עשורים.¹²⁴

6.2 נימוקים בעד ביטול ההתיישנות כנגד עבירות מין בתוך המשפחה

התוצאה, בגינה עברין לא מקבל את דינו עקב פסילה טכנית בלבד, קשה להבנה, על אחת כמה וכמה בדיון בנושא רגיש כל כך של עבירות מין כנגד קטינים בתוך המשפחה.

נדרש לקחת בחשבון את ההשלכות החברתיות העלולות לצמוח, כאשר אדם אינו מובא לדין על רקע ההתיישנות. הדבר עלול לפגוע באמון הציבור במערכת המשפט, לנוכח "זיכוי" של עברין בזכות עניין טכני כגון התיישנות ולא בזכות ניהול דיון משפטי מעמיק שיוכל להגיע אל חקר האמת.¹²⁵

ברור לכל, כי מוסד ההתיישנות נותן את האפשרות לעברין שביצע עברה, לעיתים חמורה, לחמוק מעונש. אם כן, ההתיישנות פוגעת אפוא בתכליות העיקריות שהמשפט הפלילי נועד להגשים – גמול הולם והרתעה.¹²⁶

ניתן לטעון כי בהחלת חוק התיישנות על עבירות פליליות, המחוקק סימן לנו כאילו לאחר פרק זמן מסוים מימוש האחריות הפלילית התייתר, והאחריות עצמה טעונה מחילה.¹²⁷ ובלשון אחרת, נדמה שהמחוקק אומר שבחלוף כך וכך שנים, אין עוד עניין לציבור להביא עבריינים לדין ולעשות צדק עם קורבנותיהם.

כדברי נשיא ביהמ"ש העליון בדימוס שמגר: "חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו נושא עמו בשורה חוקתית חקוקה לכל פרט בחברה, אולם בשורה זו נועדה לכל החברה ולא רק לעבריינים שבה. קורבן העבירה בפועל ובכוח וכל אזרח תמים-דרך זכאים להגנה על כבודם ועל חירותם מפני פחד, אימה ופגיעה, לא פחות מאשר הנאשם".¹²⁸ אם כן, שחרור עבריינים מדין, ולו רק בשל חלוף הזמן, עלולה לעלות לכדי פגיעה בכבודם ובחירותם של קורבנותיו.

בנוסף, המועצה לשלום הילד הביעה את תמיכתה בהצעה לביטול ההתיישנות בעבירות מין המבוצעות כלפי קטינים.¹²⁹ המועצה מציינת את חומרתן והשלכותיהן ארוכות הטווח של עבירות אלה בגוף ובנפש הקורבן, אשר מצדיקות הרתעה מוגברת מביצוען. לטענתה, ביטול ההתיישנות מעביר מסר חשוב של הרתעה, הענקת הגנה

¹²³ משרד המשפטים "עמדת הסנגוריה הציבורית באשר להצעות חוק העונשין בעניין ביטול/הארכת ההתיישנות עבירות מין" עמ' 2 (2023).

¹²⁴ שם.

¹²⁵ פרופ' עופר קניג, פרופ' מרדכי קרמניצר "תיקון דיני ההתיישנות הפלילית – ראוי, אך ראוי גם לסייג" **המכון הישראלי לדמוקרטיה** (2008).

¹²⁶ טל חבקין **ההתיישנות**, לעיל ה"ש 158, עמ' 52.

¹²⁷ ש"ז פלר **יסודות בדיני עונשין** (כרך ב) 622 (1987).

¹²⁸ דנ"פ 2316/95 **גנימאת נ' מדינת ישראל**, פ"ד מט (4) 589, 621.

¹²⁹ **הצעות החוק בנושא ההתיישנות בעבירות מין** (נייר עמדה, המועצה לשלום הילד 2023).

לקטינים, והבעת שאט נפש ממעשים קשים ואיומים, ובנוסף מאפשר להעביר מסר חברתי לפיו קטינים שנפגעו יכולים לספר ולחשוף את דבר פגיעתם, גם בחלוף שנים רבות ממועד התרחשות הפגיעה לאחר שאזרו את הכוח ופיתחו את היכולות הנדרשות לחשוף את פגיעתם.¹³⁰

נציין, שהדעות בספרות בנוגע לנושא חלוקות, אך ניכר כי הסדר ההתיישנות בפלילים נדרש לשקף איזון הולם בין האינטרסים המתנגשים, הן של הנאשם, הן של הקורבן והן של הציבור.

6.3 נתונים על פגיעות מיניות בקטינים

על פי נתוני הפניות למרכזי הסיוע בחמש השנים האחרונות, כ-30% מהפניות נעשות לאחר 10 שנים ומעלה מיום הפגיעה.¹³¹ יחד עם זאת, ב-58% מהפניות שהוגשו בגין פגיעה מינית בילדים/ות מתחת לגיל 12, הפניה נעשתה לאחר למעלה מ-10 שנים,¹³² נתון המבטא את הקושי הרב של קורבן העבירה להגיש תלונה.

בדוח של הוועדה הציבורית לשינוי מדיניות ביחס לפגיעה מינית בתקופת הילדות, נמצא כי ב-55% מהמקרים הפגיעה המינית לא נחשפה בילדות.¹³³ משמעותו של נתון זה מעצימה את הצורך במתן פרק זמן הולם לקורבנות העבירה לחשוף את שאירע להם בילדות ולעשות עבורם את הצדק שנגזל מהם בילדותם.

בנוסף, לפי הדוח של הוועדה הנ"ל, 90% מהמוראיינים העידו כי לא קיבלו סיוע כלל או לא קיבלו סיוע הולם. כאשר נתון זה מתווסף לעובדה שהספרות מראה כי בהיעדר תמיכה הולמת שתסייע לקורבן לחשוף לראשונה את הפגיעה הנכונות לחשוף את הפגיעה בהמשך פוחתת משמעותית.¹³⁴

נתונים נוספים, מצביעים על גילוי מודע ומכוון, המתרחש רק שנים רבות לאחר שהתעללות נפסקה. נתונים של איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית בישראל לשנת 1995, מעידים כי 50% מהפונות לעזרה עקב התעללות מינית במשפחה, פונות רק בחלוף יותר מחמש שנים ממועד התרחשות ההתעללות. **מתוכן 22% מהפונות עשו כן רק לאחר 15 שנים או יותר.**¹³⁵

במחקר שכלל בוגרים שהיו קורבן לגילוי עריות בילדותם (מלבד שתי משתתפות) נמצא כי בממוצע ההתעללות נמשכה כ-7 שנים כאשר גיל הגילוי (הגיל שבו הקורבן שיתף לראשונה מישהו בהתעללות שעבר) הממוצע שנמצא הוא 22.4, הטווח נע בין גילוי בגיל 10 ועד גילוי בגיל 46. בנוסף, נמצא כי ככל שהגילוי היה מוקדם יותר כך זכה לתגובה שלילית יותר כגון, הכחשת ההתעללות, האשמתם בהתעללות, בקשה לסלוח לתוקף ונידוי משפחתי שעלולים להוות פגיעה נוספת עבורם.¹³⁶

תפקידה של החברה שלנו היא להיות אותו "מבוגר אחראי" שיהווה אוזן קשת לקורבן, שיהיה קשוב ומכיל וידאג להעניש את העברייין ולשים קץ לסבל של הקורבן.

¹³⁰ שם.

¹³¹ ביטול התיישנות על עבירות מין שנעברו בקטינים/ות ועבירות מין חמורות שנעברו בבגירים/ות (נייר עמדה, איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית ע"מ 1 2023).

¹³² שם.

¹³³ מכון חרוב דוח הוועדה הציבורית לשינוי מדיניות ביחס לפגיעה מינית בתקופת הילדות (2021).

¹³⁴ פרופ' צבי איזיקוביץ', פרופ' רחב לב-ויזל, "התעללות, הזנחה ואללימות כלפי ילדים ובני נוער בישראל: בין שכיחות לדיווח" המרכז לחקר החברה עמ' 1 - 7 (2016).

¹³⁵ זומר א. "בגוב העריות", איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית בישראל (1995).

¹³⁶ שם.

6.4 המורכבות הנוספת בעבירות מין בתוך המשפחה

הסודיות היא חלק אינטגרלי מההתעללות המינית, בשמירת הסוד מעוניינים כל הצדדים. הפוגע אינו רוצה להתגלות ולהיענש ולכן שומר על כך בסוד, בדרך כלל הוא זה שמקפיד לדאוג באמצעים שונים כמו איום או פיתוי שהקורבן לא יגלה לאיש את סוד ההתעללות. ואילו הקורבן לעיתים מדחיק קיום התעללות על ידי מי שאמור היה לדאוג לשלומו ולביטחונו, ולעיתים הוא שומר על ההתעללות בסוד אף גם מפני עצמו.¹³⁷

לפי מחקרים, שבירת האמון שחוהה הקורבן על ידי הפגיעה מאותו אדם קרוב גורמת לרכישת חוסר אמון כלפי אחרים. רק לאחר שחל מפנה ביכולותיו של הקורבן לתת אמון במישהו אחר, הדבר מוביל לכך שהוא אוזר אומץ וחש כי בכוחו לפנות ולבקש עזרה.¹³⁸ לכל זה מתווספים רגשי הבושה, האשם, האחריות, השפלה הבלבול והאימה שמאפיינים קורבן להתעללות מינית.

בנוסף, יחסי הכוחות בין הפוגע לקורבן מאופיינים פעמים רבות ביחסי תלות או מרות, הערצה או חיקוי, בפערים מעמדיים, חברתיים, ובהבדל ביכולת הפיסית. יחסי התלות האמורים נדמים לעיתים כיחסי שבי, **ושחרור מדפוסים אלו עלול להימשך שנים רבות.**

כפי שהמחישה הסופרת ונפגעת גילוי העריות סילביה פרייזר :

"אני נתקפת עוד עוויתות. גופי משחזר תסריטים אחרים. לפעמים אני מזנקת מתוך סיוטים, כי בגרוני וקיבתי גועשת. וכה גדולה עצמתן של ההתכווצויות האלה, עד כי לא אחת אני חשה שאני נאבקת על נשימותי כנגד העלוקה המחליאה הדבקה אל חזי, מעוררת מחשבות מסויטות, כבסיפורי עם מימי הביניים, סיפורן של הנשים הנאנסות בשנתן ויולדות שדים. [...] בחברה המאמינה באמונות תפלות אפשר שהיו מאבחנוס אותי כילדה שנדבקה בדיבוק. אך למעשה, אני שבויה בכוח המכשיר המשונן של אבי — השטן שבאדם."¹³⁹

הקורבן מבין במודע או שלא במודע, כי חשיפת דבר ההתעללות, תביא לכדי משבר רב עוצמה במשפחתו. הניסיון לשמר את שלמות המשפחה, חשש מאיבוד מעגלי התמיכה, החשש בהפניית עורף מצד יתר קרובי המשפחה שעלולים לנקוט עמדת תמיכה לטובת העבריין וקושי בשיום הפגיעה בזמן אמת, מנגנון הזדהות עם התוקף, גם הם עלולים לגרום לקורבן להימנע מפניה לעזרה בזמן אמת וגם שנים רבות לאחר מכן.¹⁴⁰

מאחר והקורבן אינו יכול לטפל ולהגן על עצמו, עליו לפצות על כישלון המבוגרים בטיפול ובהגנה בכלים היחידים העומדים לרשותו — מערכת צעירה ולא בשלה של הגנות פסיכולוגיות כדוגמת הדחקה, בושה וסיוטים בלתי פוסקים.¹⁴¹

¹³⁷ שוורצברג, ש. וזומר "חשיפת הסוד: גורמים מעודדים ומעכבים את גילוי סוד הפגיעה בקרב קורבנות התעללות מינית בילדות" **הסוד ושברו: סוגיות בגילוי עריות** (צביה זליגמן, זהבה סולמון עורכות 2004)

¹³⁸ Harvey JH, Orbuch TL, Chwalisz KD, Garwood G. **Coping with sexual assault: The roles of account making and confiding.** *Journal of Traumatic Stress* (1991).

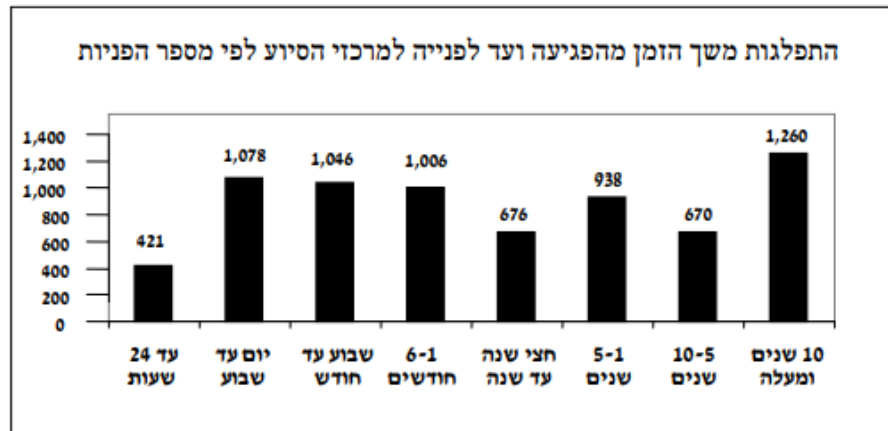
¹³⁹ גיודית לואיס הרמן **טראומה והחלמה** 117 (2017) (להלן: **טראומה והחלמה**).

¹⁴⁰ המועצה לשלום הילד, לעיל ה"ש 168.

¹⁴¹ **טראומה והחלמה**, לעיל ה"ש 178, עמ' 112.

אם כן, דרך של ביטול ההתיישנות מתאפשר ריפוי ושיקום בהתאם לבחירתם, אישיותם ויכולותיהם של הנפגעים והנפגעות.¹⁴²

התפלגות משך הזמן מהפגיעה ועד לפנייה למרכזי הסיוע, משנת 2005: ¹⁴³

הבחירה לגלות את הסוד היא ההופכת את הנפגע מקורבן לשורד.

אשר לקשר בין התיישנות עבירת המין לבין שאלת פיצוי הקורבן, כאשר נחסמת דרכו של הקורבן בשלב המוקדם של הגשת התלונה עקב טענת התיישנות, לא יזכה הקורבן לאף אחד מן הבאות: לא ישמע קולו בבית המשפט, לא יזכה להכרה חברתית בסבלו, כאבו ונזקו, לא לפיצוי מן העברין, לא למחיקת תחושת האשם והבושה ולא להחזרת השליטה בחייו ובמצבו.¹⁴⁴

7. סקירת הדין המצוי – משפט משווה

סוגיית ההתיישנות בעבירות מין, ובפרט בעבירות מין בקטינים, זוכה להתייחסות שונה במערכות משפט ברחבי העולם. בעוד שחלק מהמדינות מחילות תקופות התיישנות מוגדרות, אחרות בחרו לבטל כליל את ההתיישנות בעבירות אלו. סקירה השוואתית של הגישות במדינות מובילות כמו ארצות הברית, אנגליה, קנדה ושוודיה, חושפת את המורכבות בהתמודדות עם סוגיה זו ואת השיקולים העומדים בבסיס כל גישה.

7.1 ארה"ב – חקיקה מדינתית

מערכת אכיפת החוק הפלילי בארה"ב היא בעיקרה באחריות המדינות השונות, וברובן קיים מוסד ההתיישנות, אשר ההוראות לגביו קבועות בחקיקה המדינתית.¹⁴⁵ יוצאות מן הכלל הן המדינות וואיומינג, דרום קרוליינה, מרילנד, קנטאקי, אלבאמה, וירג'יניה ועוד שם אין התיישנות על עבירות פליליות חמורות כגון גילוי עריות.¹⁴⁶ בכל המדינות בארה"ב ישנן עבירות שעליהן אין התיישנות, ביניהן עבירות המין בקטינים.¹⁴⁷ העונש בגין עבירות

¹⁴² המועצה לשלום הילד, לעיל ה"ש 168.

¹⁴³ לימור עצינוני גילוי עריות, לעיל ה"ש 152, עמ' 304.

¹⁴⁴ שם, עמ' 274.

¹⁴⁵ גרמן, נ' "התיישנות עבירות ועילות שקוטעות או משעות את תקופת ההתיישנות - סקירה משווה" (הכנסת, הלשכה המשפטית - תחום חקיקה ומחקר משפטי, התשע"ח-2018).

¹⁴⁶ לימור עצינוני גילוי עריות, לעיל ה"ש 152, עמ' 173 – 174.

¹⁴⁷ שם.

אינוס קטינים משתנה בין המדינות השונות. כך למשל, במדינת קולומביה העונש בגין עבירת "התעללות מינית מדרגה ראשונה בילדים" הוא עד 30 שנות מאסר, כאשר נסיבות מחמירות יביאו לעונש חמור יותר עד מאסר עולם.¹⁴⁸ גם במדינת מסצ'וסטס העונש עבור עבירת "אינוס ילד" היא מאסר עולם.¹⁴⁹

בשנת 2003 מדינת קליפורניה הרחיבה את תקופת ההתיישנות של עבירות מין בילדים ובוטלה רטרואקטיבית התיישנות עבירות מין בקטינים. במקרה שהגיע לבית המשפט העליון בקליפורניה נידונה שאלת הרטרואקטיביות ועקרון החוקיות. השופט קנדי קבע כי ביטולה הרטרואקטיבי של ההתיישנות אינו בלתי הוגן משום התאמתו הספציפית והמכוונת לטראומה הנלווית לסוג זה של פשע, המתאפיין לעיתים תכופות בדיווח מאוחר.¹⁵⁰ על כן לדידו של השופט קנדי ביטול רטרואקטיבי זה הוא אינטרס המדינה.¹⁵¹

מדינת ניו המפשייר בארה"ב התמודדה עם בעיה דומה של שינוי תקופת ההתיישנות ובתוך כך פגיעה באיסור על רטרואקטיביות. כך גם בשורה ארוכה של מקרים שונים בעשורים האחרונים בארה"ב שבהם נדונה שאלת הרחבת מועד ההתיישנות של עבירות מין בקטינים ובאופן עקבי קבעו בתי המשפט שהוראה אשר מרחיבה את מועד ההתיישנות של עבירות מין היא הוראה אשר אינה מפרה את עקרון החוקיות. מכאן שמחסום אי הרטרואקטיביות הוא מחסום שמפורש בצמצום בארה"ב.¹⁵²

במשפט האמריקאי המדינתי התפתחו ארבע גישות עיקריות להתמודדות עם סוגיית ההתיישנות בתביעות גילוי עריות: יישום כלל הגילוי על כל סוגי המקרים, יישום רק במקרי הדחקת זיכרון, קביעת תקופת התיישנות מורחבת לאחר הבגרות, או היעדר כללי גילוי באופן מוחלט. כשלושים מדינות חוקקו חוקים המיישמים את כלל הגילוי המאוחר, הקובע שמרוץ ההתיישנות יחל במועד שבו התובע גילה את העובדות המגבשות את עילת התביעה או במועד שבו הוא יכול היה לגלותן בזירות סבירה, לפי המוקדם.¹⁵³

7.2 ארה"ב: חקיקה פדרלית

החוק הפדרלי קובע עונש מינימום של 30 שנות מאסר ומקסימום של מאסר עולם למי שמקיים עבירה של קיום יחסי מין עם קטין מתחת לגיל 12, או עד גיל 16 ככל שהפער בין התוקף לקורבן הוא 4 שנים לפחות.¹⁵⁴ עונש חמור בהרבה ביחס לישראלי. בארה"ב יש התיישנות פלילית גם על עבירות פדרליות, שלאחריה שוב לא ניתן להעמיד לדין בגין ביצוע. טענת ההתיישנות היא טענת הגנה (defense affirmative) אשר הנאשם יכול לטעון אותה ורק בתחילת ההליך.¹⁵⁵

¹⁴⁸ District of Columbia Code § 22-3008.

¹⁴⁹ Massachusetts General Laws Annotated chapter 265, § 22.

¹⁵⁰ Stogner v. California, 539 U.S. 607, 653 (2003) (Kennedy, J., dissenting).

¹⁵¹ לימור עציוני **גילוי עריות**, לעיל ה"ש 152, עמ' 177 – 179.

¹⁵² לימור עציוני "המחסום הדיוני - התיישנות תביעה אזרחית של קרבן גילוי עריות" **המשפט** יד 333 (תשע"א), עמ' 333-345.

¹⁵³ ס' 8 לחוק ההתיישנות.

¹⁵⁴ 18 U.S.C. § 2241(c).

¹⁵⁵ שם.

ההוראות בדבר התיישנות פלילית קבועות בחלק הפרוצדוראלי של הקוד הפדראלי.¹⁵⁶ על אף הגבלת התיישנות הכללית ניתן להגיש כתב אישום בעבירה הכוללת התעללות מינית או פיזית בילד מתחת לגיל 18, כל עוד הקורבן חי, או למשך עשר שנים לאחר ביצוע העבירה אם הוא מת.¹⁵⁷

7.3 אנגליה

אין מוסד של התיישנות פלילית כללית, למעט בעבירות קלות שמתיישנות לאחר חצי שנה.¹⁵⁸ עבירות מין אינן נכללות בקטגוריה זו ולכן אין מתיישנות כלל.¹⁵⁹ הסיבה המרכזית לכך היא ההשקפה המשפטית כי פשעים חמורים, במיוחד עבירות כמו רצח או פשעים בעלי אופי מוסרי חמור, אינם צריכים להיות מוגבלים בזמן מבחינת היכולת להעמיד לדין.¹⁶⁰ הדבר נובע מתוך מחויבות לצדק עבור קורבנות ומשפחותיהם, ומתוך הכרה בכך שראיות עשויות לצוץ שנים רבות לאחר ביצוע העבירה, למשל, בעזרת טכנולוגיות חדשות כמו בדיקות DNA.¹⁶¹ כלומר, מדובר בגישה שבמסגרתה המערכת המשפטית באנגליה מעדיפה את חקר האמת על פני מגבלות זמן טכניות.¹⁶² בנוסף, באנגליה מעריכים כי אין צורך בתקופת התיישנות כללית הודות למערכת שמבטיחה הגנות שונות לנאשמים, כולל זכות למשפט הוגן והתחשבות בזיכרונות דהויים או בראיות פגומות עקב חלוף הזמן.¹⁶³ העונש המקסימלי על פי החוק האנגלי עבור עבירות אינוס קטין מתחת לגיל 13 הוא מאסר עולם.¹⁶⁴

7.4 קנדה

אין עבירה ספציפית לאונס קטינים, ישנה עבירה המתייחסת למגע מיני עם קטין (לרבות אונס) מתחת לגיל 16, עליה העונש המירבי הוא 14 שנים, והמינימלי שנה אחת.¹⁶⁵ העונש בעבירת תקיפה מינית בנסיבות מחמירות (פציעה, סיכון חייו של המתלונן, פגיעה חמורה), כאשר הקורבן מתחת לגיל 16 מזכה בעונש מקסימום של מאסר עולם ועונש מינימום של 5 שנות מאסר.¹⁶⁶ ככלל אין בקנדה התיישנות על עבירות מין.¹⁶⁷ אלו מוגדרות כ"עבירות מסוג כתב אישום" (indictable offences), ולכן אין כפופות להתיישנות כלל.¹⁶⁸ כלומר, ניתן להגיש תביעה פלילית בכל שלב, ללא תלות בגיל הקורבן או הזמן שחלף מאז ביצוע העבירה.¹⁶⁹ הרציונל לאי-ההבחנה הוא

¹⁵⁶ שם.

¹⁵⁷ שם.

¹⁵⁸ פרלמן נתי והלשכה המשפטית של הכנסת "התיישנות בעבירות מין - סקירה משווה" (הלשכה המשפטית - תחום חקיקה ומחקר משפטי, 8.7.2021).

¹⁵⁹ שם.

¹⁶⁰ Jackson, J. and Johnstone, J. (2022) "Statutes of Limitation in the United Kingdom", *DPCE Online*, 49(4), DPCE Online 4 (2022).

<https://nottingham-repository.worktribe.com/output/8762904>

¹⁶¹ שם.

¹⁶² שם.

¹⁶³ שם.

¹⁶⁴ Sexual Offences Act 2003, c. 42, § 5 (UK).

¹⁶⁵ Criminal Code, R.S.C. 1985, c. C-46, § 151 (Can).

¹⁶⁶ Criminal Code, R.S.C. 1985, c. C-46, § 273 (Can).

¹⁶⁷ John Jackson & Jenny Johnstone, לעיל ה"ש 191.

¹⁶⁸ Strategic Criminal Defence "Statute of Limitations for Criminal Offences in Canada" <https://www.strategiccriminaldefence.com/faq/statute-limitations-criminal-offences-canada/> (last visited jun.10,2025).

¹⁶⁹ שם.

ההבנה שזמן רב עשוי לחלוף לפני שקורבן, במיוחד קטין, ידווח על התקיפה.¹⁷⁰ מערכת המשפט הקנדית מכירה בכך שתחושות של פחד, בושה, וטראומה עלולות לעכב את הדיווח על פשעים אלו, במיוחד כאשר מדובר בעבירות שנעשו בילדות.¹⁷¹

7.5 שוודיה

בשוודיה אין התיישנות על אונס קטינים. בעבירות מין אחרות בקטינים ההתיישנות מתחילה בגיל 18, כאשר טווח ההתיישנות נע בין 5-15 שנים.¹⁷² עונש המינימום בעבירות אינוס קטינים מתחת לגיל 18 עומד על 5 שנות מאסר, עם עונש מקסימום של 10 שנים, כאשר ניתנת ענישה מחמירה במקרים של אלימות ואיומים. לא נראה שיש החמרה מלשון החוק במקרים של אפטרופסות.¹⁷³ בשוודיה, העקרונות המשפטיים הקובעים את תקופות ההתיישנות לעבירות מין תלויים במידת חומרת העבירה וגיל הקורבן.¹⁷⁴ עבירות מין חמורות, כמו אונס, מוגדרות כחמורות ביותר וזכות לתקופות התיישנות ארוכות במיוחד, כאשר במקרים מסוימים ההתיישנות מתחילה להיספר רק לאחר שהקורבן מגיע לגיל 18, במטרה להבטיח לקורבנות זמן להתאוששות ולהחלטה אם להתלונן.¹⁷⁵

7.6 סיכום

הסקירה המשווה מציגה תמונת מצב מגוונת של דיני ההתיישנות בעבירות מין במדינות שונות, אולם מהן לא עולות מגמות של שינויים לכיוון מסויים בעת האחרונה. המדינות שנסקרו נחלקות לשתי גישות מרכזיות: היעדר התיישנות מוחלט (כמו באנגליה וקנדה) או קיום מוסד התיישנות עם התאמות מיוחדות (כמו בשוודיה, בה ההתיישנות נמנית מגיל 18). בארצות הברית המצב מורכב יותר, כשברמה הפדרלית ניתן להגיש כתב אישום כל עוד הקורבן חי ובמשך עשר שנים לאחר מותו, ובמדינות השונות קיימות גישות מגוונות.

8. סיכום ביניים

סקירת הדין הישראלי, הפסיקה והמשפט המשווה מעלה תמונה מורכבת בנוגע להתיישנות עבירות מין כנגד קטינים במשפחה. בעוד שבשראל תקופת ההתיישנות הוארכה באופן משמעותי לאורך השנים, מדינות אחרות כגון אנגליה וקנדה בחרו לבטלה לחלוטין. הספרות המחקרית והנתונים מצביעים על כך שהדיווח המאוחר אינו חריג אלא דפוס שכיח, הנובע מחסמים פסיכולוגיים, חברתיים ומשפחתיים. עדויות מפרוטוקול ועדת הכנסת מחזקות תמונה זו באופן דרמטי, כשנפגעים מתארים כיצד הבושה, הפחד והלחץ המשפחתי מנעו מהם לדווח על הפגיעה במשך עשרות שנים. נתוני איגוד מרכזי הסיוע מגבים זאת ומראים כי ב-58% מהפניות בנוגעות

¹⁷⁰ שם.

¹⁷¹ שם.

¹⁷² פרלמן נתי והלשכה המשפטית של הכנסת, לעיל ה"ש 197.

¹⁷³ Utsökningsbalk [Enforcement Code], ch. 6, § 4 (Act 2022: 1043).

¹⁷⁴ Swedish Prosecution Authority "Sexual offences"; www.aklagare.se/en/affected-by-crime/sexual-offences; Swedish Gender Equality Agency "Sweden's Consent Law"; swedishgenderequalityagency.se/gender-equality-in-sweden/sweden-s-consent-law

¹⁷⁵ שם.

לפגיעה בילדות, הפנייה נעשתה רק לאחר למעלה מעשור. מכאן יוזמה זו מחזקת את הצורך העולה בבחינה מחודשת של הארכת תקופת ההתיישנות בסוג העברות הללו, זאת תוך בחינת איזון תמידי בין זכויות הנפגעים לזכויות הנאשמים, תוך התחשבות במאפיינים הייחודיים של עבירות אלו.

9. הדין הרצוי - המלצות

9.1 ביטול ההתיישנות תוך שימור מנגנון אישור היועמ"ש

במדינות המשפט המקובל, כמו אנגליה וארצות הברית, אין כלל התיישנות על עבירות מין כנגד קטינים במשפחה. היעדר ההתיישנות במדינות אלו נובע מההכרה באופי המתמשך וההרסני של עבירות אלו, ומההבנה שקורבנות רבים אינם מסוגלים להתמודד עם הפגיעות ולפעול משפטית במשך שנים ארוכות לאחר הפגיעה. לאור זאת, ביטול ההתיישנות עשוי להוות כלי אפקטיבי להבטחת צדק לקורבנות, בעוד מודל המדינות שבהן בוטלה ההתיישנות יכול לשמש מקור השראה לתיקון המצב הקיים בישראל, תוך התאמתו לאתגרים המקומיים ולהשפעות האפשריות על המערכת המשפטית והחברתית. עם זאת, יש לקחת בחשבון את ההשלכות החברתיות, המשפטיות והפרקטיות של פתיחת הליכים פליליים זמן רב לאחר התרחשות העבירה. לכן, על מנת לאזן בין הצורך להעניק לקורבנות צדק לבין שמירה על זכויות הנאשם, אנו ממליצים לשמר את **מנגנון אישור היועמ"ש הקבוע בסעיף 354 לחוק העונשין**. מנגנון זה יספק בחינה מקצועית ומאוזנת של המקרים טרם הגשת כתב אישום, ובכך יבטיח מחד הליך צודק ומידתי לנאשמים ומאידך צדק לקורבנות רבים.

9.2 קרן שיפוי

אם ביטול ההתיישנות לא יתאפשר, אנו ממליצים להקים **קרן שיפוי מדינתית ייעודית**. קרן זו תספק מענה לקורבנות שאינם זכאים לתבוע בשל מגבלות ההתיישנות, ותשמש כלי להכרה ציבורית וסיוע ממשי בנזקי הפגיעה. השיפוי שיוצע דרך הקרן יכול להיות כספי אך לא רק – הקרן תוכל לממן טיפולים פסיכולוגיים, ליווי מקצועי בתהליך השיקום, ואף השתתפות בתוכניות שיקום ארוכות טווח המותאמות אישית לצרכים של כל קורבן. מטרת הקרן אינה רק להציע תמיכה כלכלית, אלא גם לשמש כגשר לתהליך ההחלמה והחזרה למסלול החיים. הקמת הקרן תשקף מחויבות מדינתית אמיתית לצמצום הנזק שנגרם לקורבנות עבירות מין במשפחה ולמתן פתרון הולם במקרים שבהם ביטול ההתיישנות אינו מתאפשר.

בעוד שהספרות האקדמית הישראלית אינה עוסקת בפתרון מסוג זה באופן ישיר, ניתן למצוא מודלים דומים של קרנות פיצוי לקורבנות פשע במדינות רבות ברחבי העולם. קרנות אלו מאפשרות מתן פיצויים גם במקרים שבהם לא ניתן להגיש תביעה משפטית, לרבות עקב מגבלות ההתיישנות. למשל, במדינת קליפורניה שבארה"ב קיימת תכנית בשם "California Victim Compensation Board" (CalVCB), המאפשרת פיצויים כתוצאה מפשע אלים וחמור, לתושבי קליפורניה או לכאלה שנפגעו בשטחה, בעוד הזכאות להיכלל בה מתאפשרת בעמידה בתנאים שאינם קשיחים במיוחד.¹⁷⁶

¹⁷⁶ <https://victims.ca.gov> (last visited jun.10,2025); להרחבה בנושא קרנות שיפוי מדינתיות ראו דינה צדוק **הסדרים לפיצוי נפגעי עבירות פליליות מטעם המדינה** (הכנסת, מרכז המחקר והמידע 2011).

שיקול מרכזי בהקמת הקרן נוגע לרף ההוכחתי שיידרש כדי לזכות בסיוע. מצד אחד, רף ראייתי גבוה יכול לשקף הקפדה על מימוש הקרן באופן הוגן וממוקד. מצד שני, קביעת רף נמוך מדי עלולה להוביל לניצול לרעה ולפגיעה במשאבים המוגבלים של הקרן. עם זאת, על מנת להבטיח שהקרן תממש את תפקידה החברתי והמוסרי, מומלץ שרף ההוכחה שיידרש יהיה נמוך מזה שבהליך הפלילי, ואף שווה לזה שבהליך האזרחי.

10. סיכום

היוזמה בחנה את סוגיית ההתיישנות בעבירות מין כנגד קטינים במשפחה מהיבטים משפטיים, חברתיים ופסיכולוגיים. בחינה מקיפה זו חשפה פער משמעותי בין צורכי הקורבנות לבין המענה המשפטי הקיים כיום במדינת ישראל. מחד, המחוקק הישראלי הכיר בייחודיות התופעה והאריך את תקופת ההתיישנות באופן הדרגתי, כשכיום ניתן להגיש תלונה עד גיל 43. מאידך, נתוני מרכזי הסיוע והספרות המחקרית מעידים כי גם טווח זה אינו מספק, כאשר למעלה מ-50% מהנפגעים בילדות חושפים את הפגיעה רק בבגרותם. ה"מובלעת הראייתית" שפיתחה הפסיקה הישראלית מכירה בקשיים המובנים של העדויות בתיקים אלה, אך אינה מתמודדת עם המחסום המהותי של ההתיישנות. מבט משווה למדינות אחרות מצביע על מגמה עולמית לביטול או להגמשה משמעותית של כללי ההתיישנות בעבירות אלו. כאשר אנגליה וקנדה ביטלו לחלוטין את ההתיישנות על עבירות מין חמורות, ואילו בארה"ב ישנה מגמה הולכת ומתרחבת של ביטול ההתיישנות ברמה המדינתית. המאפיינים הייחודיים של עבירות מין במשפחה – יחסי התלות, הסודיות, והחסמים הנפשיים והמשפחתיים – יוצרים מציאות שבה ההתיישנות הופכת למחסום משמעותי בפני השגת צדק עבור הקורבנות. העדויות האישיות המובאות בפרוטוקולי הוועדות בכנסת ממחישות את הטרגדיה האנושית שמאחורי הסטטיסטיקות, ומדגישות את הצורך בהתמודדות מערכתית עם סוגיה זו המאזנת בין זכויות הנפגעים לעקרונות המשפט הפלילי. הדיו הציבורי והעדויות האישיות שנשמעו בכנסת ממחישים את המחיר האנושי הכבד של המצב הקיים, שבו קורבנות רבים נותרים למעשה ללא מענה משפטי. לאור האמור, המסקנה המתבקשת היא כי המצב המשפטי הנוכחי בישראל אינו מספק איזון ראוי בין זכויות הנפגעים לבין עקרונות המשפט הפלילי, וכי נדרש שינוי משמעותי בגישה כלפי התיישנות עבירות מין כנגד קטינים במשפחה.

מסמך זה נכתב על ידי : האנליסטים – שירה זיו, דורון פולק, נועה משה, נוגה שרמן.

בליווי : חבר צוות מחקר – איתי דבידוביץ'.

נערך על ידי : ראש הצוות – יעל בן דור.

נבדק על ידי : ראש סניף 'עומק' ת"א – שירה אינברט פומפן.

אושר לפרסום על ידי : סמנכ"ל 'עומק' – נדב מילר.

אנו מודים לליווי האקדמי של לי אור אביב, על הקריאה המוקפדת והערותיה המועילות, אשר תרמו רבות להכנת מסמך זה.

בברכה,

מרכז 'עומק' – עיצוב מדיניות וחקיקה.